

Липова скринька

Українські народні казки



Київ · 2006



Українська
казка
казка.in.ua



ДОЛЯ
Всеукраїнська
громадська організація

©2006 Тарас Капушак, впорядкування, художнє оформлення
<http://www.kazka.in.ua> info@kazka.in.ua
<http://www.dolya.org.ua> info@dolya.org.ua

Зміст

1	Ворона і її діти	5
2	Козаки і смерть	7
3	Як мужик пана дурич	9
4	Як селянин доїв «цапів»	11
5	Лисичка та журавель	15
6	Вовк під вікном	17
7	Казка про Іваньку-дурачка	19
8	Дванадцять дівок	25
9	Вовки-колядники	31
10	Чапля, черепаха та рак	33
11	Баба жебруща	35
12	Як коваль переміг змія	37
13	Кравець та вовк	39
14	Іван — мужичий син	41
15	Як бідняк чорта обдурич	51
16	Скільки в небі зірок	53
17	Івашко – Ведмеже Вушко	55

18 Наймит і пан	57
19 Нещасний Данило	59
20 Заєць і жаба	65
21 Про сонце, мороз і вітер	67
22 Про долю	69
23 Так світ платить	71
24 Палиця	73
25 Заморське яйце	75
26 Мудра баба	77
27 Як Іванко водив корчмарів	79
28 Як Брехач і Побрехач пана обікрали, а попа живого вкрали	83
29 Ведмідь і черв'як	85
30 Два товариші	87
31 Про богатиря Димка та його зятя Андрушка	91
32 Царева донька	97
33 Язиката Хвеська	101
34 Зайчик	107

Ворона і її діти

Ворона підгодувала троє молодих воронят, що ще не могли самі літати, та й гадає собі: «Ану, я їх випробую, котре з них найсправедливіше». Каже она до них так:

— Діти, ми на цім дереві не утримаємося, бо завтра се дерево хоче господар зрубати; сьогодні його призначив до зрубання, тому я вас мусю попереносити на друге місце, он там за ту широку ріку.

Діти кажуть:

— Най буде.

Ворона бере в лаби найстаре вороня і несе. Серед води питає:

— Синку, чи будеш ти так мене годувати на старі літа, як я тебе? Чи будеш ня,— каже,— так годувати і переносити, де треба, як я тебе переносю?

А воронятко каже:

— Ой, чому ні! Буду, мамко!

А ворона пустила його до ріки і вернулася по друге та й так само пустила його до ріки, бо і то так обіцяло, як перше, а она знає, що то мудрація. Вертається та ворона за третім і питається і цього так, як тих двох, що вже потопилися. Але це третє каже:

— Ненько, я не можу вам це обіцяти, бо і я буду мати тогди такі самі діти, як ви, і мусю їх так годувати, як ви нас годуєте, то їх опустити не можу і вам цього не обіцяю.

Тогди ворона сказала.

— То ж ти — вірна моя дитина, ти правду сказала, то я тебе перенесу і догодую. А тих двох я потопила, бо були брехливі, бо обіцяли, що будуть мене так на старість годувати, як я вас годую.

Козаки і смерть

Ішло, два козаки степом, надибали дерево й сіли в холодку. Один на бандурці пограває, а другий слухає.

Коли се один і каже:

— Ой, братіку, біда! Смерть іде! (А воно, бачите, в степу так здалека видно!).

— Ну, то що? — каже той.

— Та вона ж нас постинає! Тікаймо!

— Е ні, брате, не подоба козакам утікати! Та й спека он яка чортяча, не дуже то й підбіжиш! Будем уже сидіть. Раз мати на світ родила, раз і помирати!

— Чи так, то й так!

Сидять. Надійшла смерть та й каже:

— Оце й добре, що я вас, волоцюг, спіткала. Годі вам гуляти та розкошувати, у шовкових жупанах ходити та мед-вино пити, ось я вас із світа зжену, косою голови постинаю!

— Стинай, — каже один козак, — на те твоя сила й воля! Тільки дай мені, милостива пані, перед смертю люльки покурити!

— Ну, — каже смерть, — коли ти мене милостивою панею назвав, то вже кури собі!

Вийняв козак люльку та як закурив! А тютюн добрячий, міцний, — як пійшов од його дух та дим, то смерть аж набік одійшла.

— Оце, — каже, — який поганий дух! Як се ти таку погань куриш!

— Та що ж, — каже козак, — так мені сужено!

Як розійшовся дим та дух, смерть знов приступила:

— Ну, — каже, — покурив, тепер я вас обох постинаю!

— Стривай, милостива пані, дай і мені пільгу! — каже другий козак. — Дозволь мені перед смертю табаки понюхати!

— Нюхай, — каже, — та знай мою добрість.

Вийняв той козак ріжка, бере понюшку, а сам думає, як би йому призвести смерть, щоб вона понюхала!.. Нюхнув на один бік, нюхнув на другий, крекнув, бо табака була добре заправлена: там до неї було й чемериці, й тургуну, й перцю додано для моці, щоб у носі крутило.

— А що ж воно, добре? — пита смерть.

— Та як кому! — каже козак.

— Ану, дай спробувати! — просить смерть.

— На, милостива пані!

Як нюхнула смерть, як закрутить їй у носі, як чхне вона — аж косу впустила!

— Цур же йому, — каже, — яке погане! Ще поганіше, ніж той дим! І як се ти таке паскудство вживаєш?!

— Отак як бачиш! — каже козак. — Приймаю муку цілий вік, бо так уже мені пороблено чи наслано, Бог його зна! Мушу терпіти...

— А! — каже смерть, — коли так, не буду ж я вас косою стинати! То не штука — вмерти, а от ти чхай ще 50 літ!

Отаким чином і визволилися козаки від наглої смерті.

Як мужик пана дуриє

Де чоловік з сокирою, а бариня сидить під вікном.

— Чим ти,— пита,— мужик, займаєшся?

— То де діжку,— каже,— наб'ю, де дров нарубаю.

— Наймись до мене.

— Та й найміть.

— Ось набий мені цю бочку,— каже і дає йому уперед гроші.

Він узяв ту бочку порубав, у круг на дрова склав та й пішов собі.

Приїздить пан, побачив ту бочку.

— Що се,— пита,— таке?

— Та се, душенько, мужик надує.

— От я запряжу тройку коней, так я його дожену.

Побіг скоро і догнав. А мужик побачив його та й став у гречці під дубом, наче держить того дуба. Пан і питає його, що «ти не бачив, не йшов тут мужик з сокирою?»

— Ні,— каже,— бачив.

— А що, я його дожену?

— Ні, ви, пане, не доженете; якби я, то я б вашими кіньми догнав.

— Так бери коні, дожени.

— Давайте сто рублів та постійте, оцього дуба подержте.

От пан став під дуба, аж пнеться та держить його, а того чоловіка і слуху нема. «Обманив, сякий-такий! Постій же, я тобі гречку витолочу, скину дуба».

Одскочив з-під дуба: «От-от упаде!», а дуб і не зворухнеться. «А надує! Вернусь, ще возьму тройку коней, я його дожену». Наздоганя того чоловіка вже на другій тройці.

— Чи не бачив ти,— пита,— тут такого-то чоловіка?

— Ні,— каже,— бачив.

— Що ж, я його дожену?

— Ні, ви не доженете, а якби я вашими кіньми, то б догнав.

— Так бери та дожени.

— Ніколи, пане, треба солов'я стерегти.

А він як ото забачив пана, накрав «золото» шапкою та й стоїть.

— На тобі сто рублів, біжи дожени його, а я твого солов'я постережу.

Узяв той і коні, і гроші, тільки його і бачили. А пан ждав, ждав та: «Надув і цей! От я йому дам». Як учеше кулаком по шапці... «Тьху!» Вернувсь, ще одного коня взяв, знов наздоганяє його, а він у дупло вліз та й виглядає відтіля.

— Чи ти не бачив,— питає,— тут такого-то чоловіка?

— Бачив,— каже.

— Що ж, я його дожену?

— Ні, пане, не наздоженете. Якби я вашим конем, я б догнав, треба ось у дуплі сидіти.

— Дожени,— каже,— я тобі заплачу і у дуплі за тебе посижу. Поліз пан у дупло, а чоловік на коня та й подавсь. А пан сидів, сидів у дуплі та там і пропав.

Як селянин доїв «цапів»

Весняного дня король Матяш вивів своїх вельмож на поле, щоб бачили, як селяни сіють кукурудзу і садять картоплю. Коли панство досить знаходилося й хотіло відпочити, зустріли орача, котрий спинив воли й, сидячи на плузі, потягував піпу.

Матяш здалека впізнав цього чоловіка, бо той колись служив у його ... армії, був мудрий і фіглярний.

— Дай боже доброго здоров'я! — привітався король.

— І вам! — підняв клібаню селянин.

— Гей, брате! Чи далеко ще далеко? — кидає фіглю Матяш.

— Та... Се буде далі, як моєму воліві за рогами,— відповідає сміючись орач.

— Но, ще доста добре... А за скільки робиш?

— За три золоті.

— І всі сам проживаєш?

— Ой, ні! Я проживаю тільки один золотий, другий зичу, а третім борг сплачую.

— Дуже добре ділиш! — похвалив Матяш чоловіка.

Пани, які слухали цю бесіду короля з простим селянином, лиш витріщили очі, бо нічого не могли второпати.

— А скільки тепер із тридцяти двох? — продовжує король.

— Гей, тут біда, пресвітлий царю, бо тридцять два вже лише дванадцять!

— Гм, та це вже і справді біда! Но, айбо цапів ще зумів би подоїти, ні?

— Та цапів би ще і подоїв, якби тільки були... Айбо біда, що вже не маю дійних,— засміявся селянин.

Матяш теж засміявся, бо вони добре зрозуміли один одного.

— Та будь здоровий, чоловіче, але пам'ятай, оцю нашу бесіду нікому не розтлумачуй, доки не зустрінешся з моїм світлим лицем,— сказав на прощання король орачеві.

Відійшли вельможі недалеко в ліс, де собі полягали на зелену траву, в холодок. І Матяш спитав сміючись:

— Но, панове, котрий зрозумів мою бесіду з селянином? Хто з вас її розтлумачить, тому даю високий чин. Тут півгодини будемо відпочивати, і кожний най подумає.

І Матяш задрімав.

А пани? Гей! Їм кожному хотілося мати високий чин. Думали, думали, а потім один устав потихеньку й поза корчі, гадаючи, що ніхто не бачить, пішов на поле до старого.

Але те саме зробили один пан за другим. Коло селянина всі зустрілися й вирішили, що мусять розтлумачити його бесіду з королем, хоч би за це дорого вони заплатили.

І почали:

— Чоловіче добрий, що значить — «Чи далеко ще далеко?»

Орач поклав клібаню на землю.

— Платіть по золотому, то вам поясню... Кинули пани кожний по золотому, і чоловік сказав,

— Король мене зазвідав: чи далеко ще далеко? Він хотів сказати, чи ще далеко виджу? Коли я служив у чорній армії, мене звали «Далеко», бо я мав дуже добрі очі. Я йому відповів, ще далі, як волів за рогами, себто ще доста виджу.

— А що значить — «За скільки ти робиш?»

— Платіть.

Мусили пани кинути в клібаню ще по золотому.

— Оті три золоті, за котрі я роблю, складають одне ціле, лиш на троє поділене. З одної частини я сам живу, другу позичаю, себто дітей годую, аби вони мене на старі дні кормили, а третю частину за борг віддаю, себто утримую на неї своїх старих батьків, які мене вигодували.

— Се ж не так тяжко розуміти,— шепчуть межи собою пани,— а ми не здогадалися.

— А що значить — «Тридцять два тепер лише дванадцять»?

— Платіть по золотому!

Мусили пани вишкребти з кишень останні гроші й кинути в клібаню.

— А се так треба розуміти! король звідав, скільки в мене ще лишилося зубів, бо кожний знає, що в людини є тридцять два зуби, а я йому відповів, що маю вже лише дванадцять.

— Але ж і це не важко вгадати! — сердяться пани.

— А що означає — «Коли були б цапи, то ти б їх зумів подоїти?»

— Се вам поясню без грошей,— засміявся селянин.— Цапів я так дою, як тепер вас. Усе ваше золото видоїв у клібаню.

Пани заганьбилися і сердито говорять:

— Но, тепер ми розповімо королеві, що ти нам усе розтлумачив, хоч обіцяв мовчати, поки не зустрінеш його світле лице. Тепер тебе король

покарає!

— Хіба я не зустрівся з царським світлим лицем? Таж я не раз зустрічався з ним: на кожному золотому є царське лице! Король Матяш наказав мені доти не говорити нашої таємниці, доки не буде заплачена світлим золотом.

Похнюпилися «подоєні цапи», помацалися там, де їх не свербіло, і... по одному, ховаючись за корчі, повернулися до короля Матяша. А той, коли всі були на місці, нараз ніби прокинувся від сну і, сміючись, каже:

— Приснилося мені, що той простий селянин, з котрим я мав бесіду, всіх великих цапів подоїв...

Посхиляли вельможні пани голови, але жоден не проговорив ні слова, як би у рот води понабирали.

Лисичка та журавель

Були собі журавель та лисичка. Ото й зустрілися якось у лісі.

Журавель каже:

— Прийми мене, лисичко, на зимівлю, то я тебе навчу літати.

— Добре,— каже лисичка.

Прийняла його лисичка; от і живуть вони у лисиччиній норі.

Аж дізналися стрільці, що в норі живуть журавель з лисичкою; стали вони розкопувати ту нору. Лисичка й каже до журавля:

— Скільки в тебе думок?

— Десять,— журавель каже.— А в тебе скільки?

— Одна.

А далі знов каже лисичка до журавля:

— Скільки в тебе думок?

— Дев'ять. А в тебе скільки?

— Одна.

Тоді знов лисичка каже:

— Скільки в тебе думок?

— Вісім. А в тебе скільки?

— Одна.

Та так усе лисичка питає журавля, а той усе по одній зменшує. А далі лисичка каже, як уже стрільці ближче почали копати:

— Скільки в тебе думок?

— Одна,— відказує журавель,— а в тебе?

— Одна.

— Яка ж у тебе думка?

А журавель каже:

— Така: я ляжу поперед у норі і притаюсь — буду наче неживий; вони мене й візьмуть у руки, почнуть роздивлятися, то ти втікай; вони кинуться до тебе, тоді й я полечу.

Докопалися стрільці до журавля, взяли його в руки та й кажуть:

— От тобі й маєш! Лисиця задавила журавля... Киньмо його, то вже наш; докопаймося ще до лисиці.

Тільки вони це кажуть, а лисичка з норі — фіть! і пішла в ліс. А журавель — пррх! і полетів.

Ото й почали вони скликатися докупі, журавель з лисичкою. Лисиця каже:

— Куме!

А журавель:

— Кумо!

Лисиця каже:

— Куме!

А журавель:

— Кумо!

Лисичка й каже:

— Гов!

Поскликались вони докупі. Лисичка каже:

— Навчи ж мене літати за те, що я тебе перезимувала.

— Добре,— каже журавель,— сідай на мене!

Лисичка сіла на журавля, журавель підлетів угору, так як з хату, пустив лисичку на землю та й каже:

— А що, добре літати?

— Добре!

Журавель злетів до неї та й каже:

— Сідай на мене знов.

Вилетів журавель вище хати, пустив її й питається:

— А що, добре літати?

— Добре!

— Сідай же ще на мене!

Лисичка сіла, а журавель вилетів з нею високо-високо, так, що й оком не бачити, знов пустив лисичку та й питається:

— А добре літати?

Дивиться — аж тільки кісточки лисиччині лежать.

Вовк під вікном

Голодний вовк шукав собі здобичі. Забрів у село, куди не поткнеться — скрізь ворота заперті і собаки дуже злі. Вовк з досади підійшов до крайньої хати, став біля вікна і слуха. На цю пору в хаті дитина репетувала і вередувала. Мати сиділа біля неї, забавляла її. Скільки вона не панькалася з нею, нічого не могла заподіять, дитина не переставала плакати. Баба тоді почала дитину лякати, щоб вона од страху утихомирилась:

— Цить, не плач, а то зараз оддам вовкові. Зараз замовчи! Вовк, возьми Гришу, іди, на, возьми його!

Вовк зрадів, уже налагодивсь був їсти дитину, думав, що баба подасть йому у вікно. Дитина злякалась, замовкла, тільки зрідка схлипувала, а баба почала його утішати:

— Гриша — умничок, він не буде плакати, я його не оддам вовкові. Ми вовка прогоним. Іди геть, вовк! Гриша плакати не буде. Іч який, він хоче Гришу з'їсти. Тікай, вовк, од нас, а то як візьму кочергу, так всю голову розщавлю!

Вовк злякався, побіг од хати і дума собі:

— Нема тепер в світі правди; кажуть, що люди розумні, а ніколи не роблять того, що кажуть. Кажуть одно, а роблять, навпаки, зовсім інше.

Казка про Іваньку-дурачка

Жили-були собі дід та баба. І було в їх три сини: Грицько — найстарший, Степан — середульший та Іванька — найменший. А старші хлопці дуже не любили свого меншого братика, били його, лаяли, проганяли од себе, насміхалися.

Жили вони, жили, баба вмерла. А як прийшов час помирати дідові, то він покликав до себе синів та й каже.

— Оце ж, синочки, слухайте, то так і робіть, як я скажу. Живіть собі дружно та мирно, хазяйствечка глядіть, не зобиджайте один одного. Та як ви мене поховаєте і одпоминаєте, то щоб три ночі ходили по черзі мою могилу стерегти.

Помер старий батько. Плакали-плакали сини, аж змарніли. Та поки ж його плакати, слезами горю не поможеш. Треба батька ховати та поминати. Поховати-то поховали, а от поминати кинулись, то стільки клопіт вискіпалося! Хазяйствечко було в їх невелике, а для поминок треба було і теля зарізати, і поросю заколоть.

А мимо їхнього двору вранці й увечері гнали череду царську. Що тії худоби йшло видно-невидно! От брати й стали думати та гадати, як би то заманити собі яку худобину в двір. Та й надумали. Грицько й каже.

— А давайте-но поробимо хліви над дорогою. Худобка додому ввечері спішить, то, мож, якесь помилиться та й ускочить у хлівець.

Як надумали, так і зробили. Понавозили лісу та й давай робити хліви добротні, з товстого тесаного дерева. А Іванька плете собі хлівчик з тоненьких, із зеленим листячком гілочок, що їх брати обчухують та покидають. Брати з його сміються.

— Що то ти, дурню, робиш? Та хіба твій хлів на хлів схожий? Ну яка дурна худобина туди піде? Сказано. Іванька-дурачок, так воно й є.

А Іванька їх не слухає, плете собі далі. От уже й кінчили роботу. Стоять Грицьків та Степанів хліви як дзвін, а Іваньчин хлівець, такий собі блаженський та зелененький, збоку біля них притулився. Настав вечір. Повиходили хлопці до своїх хлівців, щоб як ускочить яка худобина, так зачинити її там. Та тільки що таке? Іде худоба мимо великих нових хлівів і не заглядає до них, а до Іваньчиного хлівця цілий табун набився. Потягнеться худобина за листочком та й зайде ненароком у хлівець. Тут Іванька

й зачинив двері. Братам хоч і сердито було, та що зробиш?

Трохи худоби порізали, поскликали куховарок та й давай готувиться до поминок. Скликали на поминки все село, та так гарно батька одпоминали, що ну!

Так. Одпоминать одпоминали, треба увечері Грицькові йти батькову могилу сторожувать. Взяв він свитку, взяв ціпок, пішов. Прийшов він до могили, сидів-сидів та тоді й каже.

— Ге, та це я так цілу ніч буду сидіть? Не такий я вже дурний, щоб нікому не потрібну могилу сторожувать.

Прослав свиту на могилі, ліг та й захріп. Уранці встав, протер очі і поплентався додому. Питають його дома.

— Ну, що ж ти там бачив? Чи страшно було?

— Та ніде нічого і не бачив, і не чув,— каже Грицько.

Настав другий вечір. Пішов Степан до могили. Та й собі проспав ніч і не бачив нічого. А як прийшов час Іваньці йти сторожувать, то брати йому й наказують:

— Та гляди, не спи там, а то ти, сякий-такий лобуряка, не будеш так як треба сторожувати.

Пішов Іванька, сів на могилі та й думає, як це йому далі жить. Брати його ненавидять, знущаються з нього. І так йому тяжко та гірко та на братів своїх обидно. Аж опівночі щось як загримить, земля як затрясеться — могила розкрилася. Виліз із могили батько. Зрадів Іванька, що батька побачив, підбіг до нього, обнялися вони та аж заплакали. Посідали тоді вдвох на могилі, балакали усю ніч, балакали, та вже і світать стало.

— Ну, синку, давай попрощаємось. А за те, що ти не спав, так, як твої брати, а стеріг могилу, я тобі щось дам. На тобі, синку, ці три волосинки, вони тобі здадуться.

Дав Іваньці батько три волосинки, попрощався з ним та й поліз у могилу. Загула земля, затряслася могила — де все й ділося, мов і не було нічого. Іванька подумав би, що снилося йому все це, так волосинки в руках. Заплакав він, поцілував хреста на могилі, заховав волосинки в шапку та й пішов, плачучи, додому. Прийшов він додому, став розказувать братам, що йому було, а вони не вірять та насміхаються. Проспав, мов, дурень, на могилі, так йому й приверзлося таке.

— Іди,— кажуть,— свиней он пасти, однак з тебе діла не буде, з дурня такого.

Так вони і стали жить. Хазяйствечко добре надбали, все б добре було. Та тільки ж як і раніше ненавидять Грицько та Степан Іваньку. Заставляють всяку важку роботу робить, свиней пасти.

А в тій країні та жив цар. І була в того царя дочка — така вже красуня писана, що ну! Багато царевичів та княжевичів хотіли її взяти, та нікому

цар не хотів свою доньку оддавать. От він і придумав. Посадив царівну на стовпі на високому і наказав, щоб ті, хто хоче її взяти, на конях приїхали до того стовпа. І хто на коні доскочить до царівни, то той на ній і оженився. Почули про це й наші хлопці. Стали Грицько та Степан і собі собиратись. Годують вівсом коней, чистять їх, збрую лагодять. А Іванька й каже:

— Може, і я з вами поїду?

— Та куди ти й собі між люди пнешся? Куди тобі, грішному, до царівни? Іди ото свиней пасти.

Посідали брати на коней та й поїхали. А Іванька пригнав свиней у ліс, кинув у кущі козубеньку та й каже:

— Ви, опеньки, лізьте в козубеньку, а ви, свинки, пасіться! А сам назбирав хмизу, розклав огонь і поклав туди волосинку — ту, що батько йому дав. А тут де не взявся з огню кінь. Та такий гарний, такий гарний, що й розказати не можна! Підставив він праве вухо Іваньці, той туди вліз, а з лівого вуха вийшов такий красень, так гарно зодягнений — чисто тобі царевич або королевич! Сів він на коня, а кінь його й питає людським голосом:

— Куди тебе, мій хазяїне, нести? Чи ввиш дерева, чи впівдерева, чи по травці-муравці?

— Неси мене, коню, по травці-муравці,— каже Іван.

Кінь його й поніс. Приїхали вони до того стовпа, що царівна на ньому сиділа. Кругом людей — тьма-тьмуца! Понасходились дивитись, хто ж то царівну дістане. От стали всі кіньми в один ряд, розігнались і поскакали до стовпа. Та тільки швидко хтось на своєму гарному коні, і сам, як намальований, усіх обігнав і мало не доскочив до царівни. Скільки хто не скакав після його, ніхто вище не доскочив. А той хлопець хтозна-де й дівся. Брати ж свого Іваньку так і не впізнали. Приїхали додому, насипали вівса коням на ніч, щоб завтра рано знов до стовпа їхати.

А Іванька вернувся в ліс, пустив коня, перевдягся в свою стару одежку, взяв козубеньку з опеньками та й погнав свиней додому. Заходить він у хату, а брати сидять за столом вечеряють і балакають:

— І що то за царевич чи королевич такий був? Коли б, бува, він царівни не забрав собі!

А Іванька й каже:

— А може, то я був?

— І тоже туди, між люди, пнешся! Куди тобі до того царевича? На тобі ось картоплину та лізь спати під піч.

Змовчав Іванька, з'їв картоплину та й заснув. А вранці брати знов стали збиратися їхати. Просився з ними і Іванька, так вони тільки посміялися з його, а з собою не взяли, послали свиней пасти. От знов пригнав Іванька

свиней у ліс, пустив їх під дуби жолуді збирать, закинув козубеньку в кущі та й каже:

— Ви, опеньки, лізьте в козубеньку, а ви, свинки, пасіться. А сам, так як і той раз, назбирав хмизу, розклав огонь і поклав другу волосинку. І де не взявся з огню кінь. Та гарний такий, що й не надивиться. Ще луччий, ніж той був, збруя на ньому сріблом сяє, сам так і танцює. Підставив кінь Іваньці праве вухо, той уліз, а в ліве виліз. Та така одежа на йому гарна, що й не впізнати Іваньку. А кінь його й питає людським голосом:

— Куди ж тебе, мій хазяїне, нести: чи ввиш дерева, чи впівдерева, чи по травці-муравці?

— Неси мене впівдерева,— каже Іванька.

Кінь його і поніс. І знов Іванька всіх випередив і чуть-чуть не доскочив до царівни.

Народ дивується: де такий красень-молодець узявся?

А Іванька вернувся в ліс, пустив коня, перевдягся в свою одешинку і погнав свиней додому. Заходить у хату, а Грицько та Степан такі сердиті за столом сидять і вечерять не вечеряють, шматок у горло не лізе. Балакають.

— От, сякий-такий, де він вискіпався! Таки забере собі царівну і пів-царства.

А Іванька й обзивається з-під печі.

— А може, то я був?

Грицько та Степан, хоч які сердиті були, а чуть боки не понадривали зо сміху.

— Лежав би отам нишком, дурень такий!

На третій день їдуть знов Грицько та Степан. Уже й доскочить до царівни не надіються. Просився Іванька з ними, так куди там!

А Іванька знов пустив свиней у ліс, кинув козубеньку у кущі та й каже.

— Ви, опеньки, лізьте в козубеньку, а ви, свинки, пасіться.

Сам назбирав сушняку, запалив огонь і поклав третю волосинку. Де й узявся з огню кінь. Та такий уже кінь, що й у царя такого не було! Збруя на ньому золотом сяє, а він так і гарцює. Вліз Іванька коневі в праве вухо, в ліве виліз. А одежа на йому ще краща, ніж той раз була. А кінь і питає людським голосом:

— Як тебе, мій хазяїне, нести, чи ввиш дерева, чи впівдерева, чи по травці-муравці?

— Неси мене ввиш дерева.

Кінь його і поніс. Тільки він до стовпа підїжджає, а всі на його так і оглянулися і розступилися перед ним. Тут Іванька як розігнався і — доскочив до царівни. А в тої наготові вже перстень золотий був. Так вона йому той перстень у лоб і ввігнала з розгону. Ну Іванька то доскочив

та й поїхав звідтіля швиденько. Ніхто і не побачив, де він дівся. А Іванька приїхав у ліс, пустив коня на волю, замотав лоб онучею, щоб персня не видно було, взяв козубеньку з опеньками і погнав свиней додому. А дома вже й брати приїхали. Посідали та й балакають:

— Ну, що то таки за царевич чи королевич такий був?

— І з якої він держави сюди приїхав? А Іванька з-під печі.

— А може, то я був?

— Цить, дурню, як не хочеш бути битим! Ти лучше скажи, де ти ото лоб розбив, чи чого він у тебе онучею замотаний?

— Та це я в лісі зачепився та впав на пеньок та й розбив,— каже їм Іванька.— Ну, брати посміялися-посміялися з його та й спать полягали. А на другий день цар приказує всіх хлопців із усього царства зігнати до себе в двір. Царівна ходитиме, шукатиме того, кому вона перстень у лоб ввігнала. Іваньку туди не погнали, бо хіба хто міг подумати, що свинопас та до царівни доскочив? Шукала-шукала царівна свого жениха і не знайшла. На другий день тоже не нашли. А вже на третій день цар наказав, щоб зганяли від малого до старого всіх — і багачів, і наймитів. Не хотів Іванько йти, та погнали. От ходять по рядах цар і царівна, шукають. Доходять до Іванька, а в його лоб онучею замотаний. Царівна як сіпне за онучу, та й зорвала її з лоба. А перстень як засяє! Брати Іваньчині аж зацікавилися з дива такого. А царівна та Іванька одружилися, взяли собі півцарства та й жили мирно та тихо довго-довго.

Дванадцять дівок

Був де не був один цар, котрий дуже любив полювати на звірку.

Раз він пішов у ліс з пушкою. Ходив, ходив цілий день по хащі і не міг нічого убити. Уже понад вечір вийшов на поляну і помітив прекрасного оленя, що мав дуже красні роги.

«Ей,— думає собі цар,— цього оленя любив би я встрілити із-за його красних рогів».

І почав іти за ним. Олень, як увидів чоловіка, пустився тікати у темний ліс. Цар за ним. Біжить, біжить і вморився... Кінчився ліс, вийшов цар на поле, дивиться: оленя ніде! «Що за чудо? — думає цар.— Весь час біг перед моїми очима і враз лиш пропав, ніби в землю провалився».

Цар дуже змучився і захотів води напитися. Шукає криницю, шукає і не може знайти...

А жагу таку має, що не може терпіти.

Раз лиш натрапив на криницю.

— Ну,— каже сам собі,— тепер нап'юся свіжої води. Нахилився до криниці, і щось піймало його за шию й не пускає.

І проговорило:

— Лиш так тебе відпущу, якщо пообіцяєш мені те, про що дома не знаєш.

Цар думає, думає... Ба, про що він дома не знає? Так він усе знає... І сказав:

— Хай буде по-твоєму. Обіцяю тобі те, про що дома не знаю.

— Добре... Через двадцять років прийду за ним.

І відпустив цареву шию. І підписали контракт. Вертається цар додому засмучений. Уже йому не мила звірка.

Опустив голову додолу і думає: «Ба що ж би то могло бути? Ба чи не народився у жони хлопчик, і я буду мусити його дати нечистому?» Прийшов додому, і справді народився у нього син!.. Цар узяв дитину на руки і дуже заплакав. Жона аж злякалася.

— Що з тобою сталося? Чому ти так гірко плачеш?

— Так і так... Я нахилився до криниці, аби води напитися, і щось вхопило мене за шию, не пускало і проговорило: «Пообіцяй те, про що дома не знаєш». І я пообіцяв, бо гадав, що про все знаю.

Тепер і жона злякалася і заплакала:

— Єдиного сина стратимо...

А потім почала себе і чоловіка утішати:

— Не журися. Двадцять років ще далеко. А там бог нам допоможе вийти з біди...

Мало-помалу вони заспокоїлися і майже забули про біду. А хлопчик ріс як з води,— здоровий, кучерявий, синьоокий. Одного дня він перегортав нянькові папери і знайшов контракт. Прочитав і побіг до вітця.

— Няньку, що це за документ?

Цар побліднів, заплакав, і перо йому впало з руки.

— Так і так, синку...— і розповів хлопцеві свою біду.

— Ну, няньку... Раз таке діло сталося, я мушу нараз іти геть.

Прибігла й мати. Стали сина відмовляти. Айбо даремно. Він збирається в дорогу. Злагодили йому їжу, дали грошей, і хлопець рушився у світ.

Іде, іде, іде... Горами, лісами, полями... Як дуже змучився, сів на траву і закусує хліба.

Раз приступив до нього старенький дідो.

— Куди держиш путь, легіню? — питає його.

— Іду та іду, сам не знаю куди. Нянько мене двадцять років тому продав нечистому, і тепер мушу йти.

— Ну, то я тобі пораджу... Підеш до одного царя, що має дванадцять дівок. Скажи йому, що ти прийшов сватати. Але аби ти нічого не боявся, говори грізно, сміло, бо якщо будеш говорити з ним тихо, боятися,— голова твоя попаде на стріху, де вже многі голови прибиті стоять.

Хлопець подякував за пораду, і розійшлися. Через пару тижнів хлопець знайшов того царя. Втворив двері і поклонився.

— Добрий день, пресвітлий царю!

— Добрий день! — відповів цар і чувається: як смів простий легінь зайти в його палати, втворити двері в його кімнату? І так грізно, сміло говорити з ним!

— Та що ти шукаєш, синку?

— Я прийшов до вас сватати!

— Сватати? Ну... перше сядьмо за стіл, перекусимо.

— Ні. Наперед покажіть мені ваш маєток, хочу видіти, чи маєте таке багатство, як мій нянько...

«Еге,— думає цар,— це якийсь мудрак».

Ідуть дивитися маєток. Цар показує коні, корови, бики, вівці, словом, усе, що має.

— Пресвітлий цар многим багатіший, як мій нянько. Вернулися у палату, а там стіл уже накритий, повно їсти, пити.

А за столом сидять дванадцять дівок-красунь... Глипають крадькома на легіня, і дуже їм любиться. Всі йшли би за нього.

Айбо отець лиш так приймає зятя, якщо відгадає, котра з сестер наймолодша. А відгадати тяжко, бо всі дівки однакові: зростом, красою, подобою. Не можна дізнатися, котра старша, а котра молодша.

Дівки позирають на хлопця і шкодують його.

«Коби хоч одна з нас віддалася за нього... Такий смілий, красний хлопець, а пропаде ні за що ні про що...»

Коли гостилися, цар сказав:

— Ну, легіню, ти прийшов сватати мою дівку. Добре. Я не проти. Я згоден за тебе дати хоч котру доньку, айбо якщо відгадаєш, котра наймолодша. А якщо не вгадаєш... видиш? — і показав йому пальцем на стріху.— Там є двадцять дев'ять голів, і твоя буде тридцята!

І пішли спати. Хлопцеві виділили парадну кімнату. Але він не спить. Сон його не бере. Журиться, що буде завтра. Якщо не відгадає, пропала голова. Тікати? Куди і як? Довкола стража стереже кожну дірку, не лиш двері і вікна...

Так хлопець опустив голову і журиться. Раз чує — у вікно б'ється бджола і жужжить. Глянув на вікно, а далі знов забувся, задумався. А бджола все сильніше і сильніше жужжить і б'ється у скло.

Відчинив вікно, і бджола залетіла в кімнату. Літає, літає довкола нього. А далі перестала літати, пропала. Видить хлопець — перед ним стоїть прекрасна дівчина.

— Я хочу тобі допомогти, порадити. Вранці нянько постройте нас в ряд, як вояків, приведе тебе і скаже. «Ну, відгадай, котра наймолодша...»

Я буду в середині між сестрами, і добре дивися: буду пускати з носа червоні точки. З одної ямки носа будуть перелітати в другу. Ти чинися, що нічого не видиш, бо нянько буде за тобою слідкувати. І якщо лиш одним рухом покажеш, що тобі щось звісно,— загинеш. Ходи біля нас горі-долі і чинися, що не видиш червоні точки. Ходи досить довго, а потім стань сперед нянька і скажи:

«Пресвітлий царю, я не годен узнати, котра наймолодша, але так думаю, що оця,— і покажеш на мене...»

Дівка знов перекинулася бджолою і полетіла. А хлопець вже заспокоївся і заснув.

Вранці його пробудили і привели в царську кімнату, де дванадцять дівок стояли в ряді, як вояки.

— Ну, легіню, тепер держися! Дивися добре, бо голова не твоя!

Хлопець приступив до дівок ближче і дивиться. Ходить біля них горі-долі і дивиться, аж його очі почали боліти. Вдивляється у дівок, не може спізнати. Раз лиш втямив, що одній дівці червоні точки з носа виходять,

з одної ямки в другу. Чиниться, що точки не видить, але на дівку добре попризирався, аби її запам'ятав... Ходить, ходить горі-долі рядом. Потім повернувся до царя і каже:

— Пресвітлий царю, тяжко вгадати, бо всі ваші доньки однакові, але здається мені, що наймолодша — ця!

— Ну, дивися добре, аби ти не обманувся...

Хлопець знов ходить горі-долі, придивляючись, потім твердо став перед наймолодшою дівкою.

— Ця буде! Цар зачудувався:

— Ти відгадав,— тихо проговорив і думає собі. «Ти мудряк, айбо мене не перехитриш. Я тебе мушу піймати. Дам тобі таку задачу, що її не сповниш і лишиш тут голову...»

— Добре, легіню,— каже сердито цар,— днесь ти виграв діло... Айбо ще не все... Тут тобі друга задача, до рана мушиш зробити скляний міст від моєї палати до братової, аби ми не ходили по землі. Міст має стояти у повітрі.

Цілий день їли, пили, гуляли. Вечір полягали спати. Але хлопцеві не спиться, сон його не бере, журиться: «Як буду завтра?» Раз уночі прилетіла знов бджола, б'ється у вікні, жужжить. Хлопець втворив їй вікно. Вона залетіла до хижі, стала дівкою і говорить:

— Що ти зажурився?

— Де би я не журився, коли цар наказав мені до рана поставити у повітрі міст від його палати до братової.

— Не журися, на рано все буде готово. Лягай спи.

Рано цар чим пробудився, побіг дивитися, чи готовий міст. І зачудувався, коли увидів, що готовий. Каже.

— Легінь такий мудрий, як я. Що з ним чинити? Як його згубити?

Закликав хлопця.

— Ну, зробив ти красний міст. І днесь виграв ти діло... Айбо ще не все. Ще одну задачу мушиш зробити. Якщо зробиш, дівка твоя, якщо ні — голова не твоя. З лушпиння огірків зроби чоботи...

Аж тепер хлопець зажурився. Підпер голову долонями і сидить, спання його не бере. Вночі знов прилетіла бджола і сталася прекрасною дівчиною. Як на неї подивився, забув про свою біду.

— Чому не спиш? Що наказав цар?

— Наказав вчинити з лушпиння огірків чоботи...

— Ого-о! Він і сам це не вчинить! Мусимо тікати, бо інакше згубить нас... Тепер слухай, що тобі скажу. Плюнь на лушпиння, на стіл, на постіль, на дзеркало, на лавицю, на двері, вікна, словом, на все, що в цій кімнаті.

Хлопець сповнив усе, як сказала дівчина, плюнув на всі речі в кімнаті.

Тоді двері замкнули, взяли найсильнішого коня, сіли на нього і почали тікати.

Рано цар встав і послав за хлопцем слугу, аби приніс чоботи. Слуга стука у двері:

— Вставайте!

А постіль відповіла:

— Встаю, встаю...

Через пару хвилин слуга знов постукав у двері:

— Пресвітлий цар вас чекають.

А тазик:

— Тепер умиваюся.

Через якийсь час слуга знов:

— Пресвітлий цар просять вас у свою кімнату...

А рушник:

— Тепер витираюся...

І так далі. На що хлопець плюнув, усе замість нього голосом говорило.

Накінець цар розсердився і наказав слугі:

— Розбий сокирою двері! Що він буде мене стільки дурити!

Слуга вхопив сокиру і лупнув у двері:

— Втворіть двері і дайте чоботи!

Тоді лушпиння з огірка загойкало.

— Що собі цар думає, що з лушпиння можна чоботи зробити? Хай він зробить!

Слуга злякався, вернувся до царя і каже:

— Пресвітлий царю! Принці не втворюють двері, а грізно кричать: хай цар сам з лушпиння вчинить чоботи!

Ей, як розсердився цар, схопив топір — і бух у двері: розколов їх надвоє. Забіг у кімнату хлопця, а там — нікого! Заричав зі злості, як звір:

— Втекли!

Побіг до дівок, дивиться — найменшої нема. Розповів двом слугам, аби скоро сідали на коні і доганяли хлопця.

Слуги біжать, почали доганяти хлопця. Тоді дівчина каже:

— Я стануся церквою, а ти стареньким попом. Як тебе будуть звідати, чи не видів ти таких і таких, скажи: «Видів, коли я першу службу служив».

Так і було. Дівчина стала церквою, а хлопця перемінила в старого попа.

Догонили їх цареві слуги і звідують:

— Чи ви не виділи таких і таких, легіня й дівчину?

— Видів, коли першу службу служив у цій церкві...

А церква вже мохом поросла — така стара. Думають слуги:

«Та коли ото він першу службу служив, якщо білий, наче молоко? »

І вернулися додому.

— Ну, чи догнали ви їх? — питає цар.

— Ні... Ми нікого не зустріли на путі, лише старого попа, який службу служив у церкві.

— Дурні ви! — закричав цар.— Таж то були вони! — і відрубав слугам голови.

Прикликав двох вояків і їм наказав доганяти легіня:

— Що лише увидите — беріть!

Пустилися вояки в путь. Біжать, біжать. Стали доганяти хлопця... Дівчина знов каже:

— Я стануся водою, а ти мостом, дуже старим, поламаним, дірявим, зарослим травною.

Прибігли вояки до мосту, стали і говорять між собою:

— Вернімся... Через міст не перейдемо, бо старий, гнилий і зломиться з нами... Сюди ніхто не ходив уже сто років. Ніякого сліду не видно...

Вернулися додому.

— Ну, чи догнали ви їх? — питає цар.

— Ні... ми нікого не зустрічали на путі... Лиш добігли до одної води, через котру вів міст, старий, дірявий, погнилий, зарослий травною.

— Дурні ви,— закричав цар,— треба було води зачерпнути і міст порубати. Вода — то моя дівка, а міст - легінь! — і відрубав воякам голови.

«Мушу сам іти»,— подумав і швидко осідлав коня, й полетів як вихор. Став доганяти.

— Йой, мене пече! — закричав хлопець.

— Хай тебе пече, тікаймо! Ото сам цар біжить за нами. Якщо нас догонить — смерть нам!

І тікають далі...

— Йой, мене дуже пече!

Дівка закрила хлопця плахтою, і далі тікають. Уже близько границя. Цар женеться за ними і тут-тут їх піймає.

І встигли переступити межу, а цареві не можна було далі іти. З великого гніву кинув собою на землю і розпукся.

Молоді відпочили, наїлися, напилися і помалу дійшли додому.

Мамка і нянько дуже зрадувалися синові й невістці. Зробили свадьбу. І щасливо живуть, якщо не повмирили... Чорт, якому був пообіцяний легінь, не мав на нього, жонатого, сили.

ВОВКИ-КОЛЯДНИКИ

Як жив собі дід та баба, і розвели вони семеро овець, і сучка-позвонка, баба-поговорка, коничок-ступачок.

От раз підійшла Меланка, то дід заставив бабу, щоб вона наварила вареників. А сам пішов щедрівників шукать. Іде, коли дивиться — ідуть вовки. А він їм і каже:

— Й ви, дітки, ідіть до мене щедрувать.

То тоді ці вовки пішли за ним і прийшли до хати та й почали щедрувать:

А у діда, а у баби
Семеро овець.
Сучка-позвонка,
Баба-поговорка,
Коничок-ступачок.
Винось, діду, вівцю.

Крутивсь, вертівсь дід. Нічого не поробиш, треба нести. Виніс дід вівцю. А вони уп'ять почали співать.

А у діда, а у баби
Семеро овець...

І так далі.

Виніс дід і другу вівцю, тоді вони з'їли і оп'ять почали співать:

А у діда, а у баби
Семеро овець...

І так далі.

Виніс дід і третю вівцю, іззїли вони і ту. І почали оп'ять співать:

А у діда, а у баби
Семеро овець...

І так далі.

Виніс дід і четверту вівцю. Іззіли вони і цю і оп'ять почали співать:

А у діда, а у баби

Семеро овець...

І так далі.

І так вони співали, поки поїли всіх. Тоді доходе ряд до баби. Не оддав дід баби, а сам узяв добрий кийок і побив вовків.

Чапля, черепаха та рак

Деся-не-деся та колись давно жила-була коло однії річки чапля. Усім звісно, що кожна чапля живе коло річки або коло болота, бо вона звідтіль кормиться: ловить рибку, жабів та всяку водяну твар,— та тим і живе на світі. Так і оця чапля жила собі коло річки. Довгенько вона уже тут жила, ловила з річки рибу і тим годувалася.

От як прожила вона уже скільки годів, так зробилась дуже стара і уже не здужала сама і риби піймать. А їсти все-таки щодня хочеться. Думала, думала вона, як своєму горю пособить, та так нічого і не видумала.

На її щастя, прийшла до неї один раз у гості стара черепаха, що жила у тій річці. А черепаха та колись давненько у неї кумувала, так ото, було, як коли і ходить стару чаплю провідать. Прийшла до чаплі черепаха, сіли вони під кушиком комишу та й сидять, гостюють. Стала чапля хвалиться черепасі про свою старість та гірке життя, а черепаха й каже.

— Треба вам, кумасю, пособить у вашому горі! У річці риби наплодилось такого багато, що уже стає тісно, і через те й мені життя плохе. Я надумала ось яку штуку, як вернусь я назад, так розкажу усім риbam, що чула од вас, що люди хочуть випустити із річки воду і виловить усю рибу; а як хто хоче живий остаться, так нехай попросить вас перенести їх у другу річку. От ви і будете потрошку ту дурну рибку носити та тим і будете до смерті кормиться.

Дуже дякувала чапля свою куму за таку гарну видумку. А черепаха вернулась у річку, збрала коло себе великий гурт риби та й каже.

— Ходила я в гості до своєї куми чаплі, так чула од неї, що над нашою річкою збирається велике лихо...

— Яке? — питають швиденько кой-які цікаві рибки.

— Таке велике лихо, що й розказувать страшно! Збираються люди з нашого ставка випустить воду, щоб виловить усю чисто рибу... Для мене це діло не дуже страшне, бо люди мною не користуються; та як захочу, так і сама перелізу із цієї річки в другу; а от вам, риbam, прийдеться, мабуть, усім пропасти!

Перелякалась у річці уся риба, почувши од черепахи отаке лихо. Зачала вона од великого горя скрізь по річці метаться, стрибать та підкидаться, а як помогти собі в такій біді — не знає. Зібралось уп'ять коло старої

черепахи чимало риби, та й стала вона уся гуртом просить черепаху, щоб посовітувала, що їй тепер робить у такій великій пригоді.

А черепаха й каже.

— Знаю я одно средство, як вам од свого лиха утекти. Як настане завтра утречко, та побачите ви над берегом стару чаплю, мою куму, так ви і просить її, щоб вас порятувала. Вона дуже добра птиця і од того, знаю, не одкажеться. Просить її, щоб попереносила вас у другу річку... Ото тільки біда, що вона уже дуже стара стала, так за раз багато не візьме... Ну, а все-таки хоч по одній кожний день носитиме, так і то добре!

Рано утречком, тільки стало світать, а риба уся так і сунула до берега, де стояла коло води стара чапля. Дуже зраділа чапля та іще більше стала дякувать куму за добру видумку.

А риба підплила до самої чаплі, та кожна і просить, щоб скоріше її од великої біди порятувала. Вибрала чапля найбільшу рибину, узяла її та й понесла нагору; а як одлетіла уже далеченько од річки, так там сіла собі любенько та й із'їла ту рибу, а кісточки на місці бросила.

Стала вона так щодня носить рибку з річки та їсти; та й підправи-лась на старості. Багато вона отак виносила риби з річки, а там усе не позначається, бо дуже велика сила її наплодилась.

Один раз дознавсь і старий рак до риби про те саме їхнє лихо, що люди думають випустить з річки воду. Хоч і старий він був — той рак, — а все-таки і йому не хотілось попасти до людей у руки, бо він давненько іще чув, що люди варять рака у кип'ячій воді та їдять і ласують їми ще дужче, чим рибою. От він підліз і собі аж до берега, де стояла чапля, та й просить, щоб вона однесла і його туди, де вона рибу носить. А чапля зроду не бачила раків, бо вони усе сидять аж на самому дні, а тільки чула вона од людей, що вони дуже добрі.

— А хто ти такий? — питає чапля.

— Та я ж рак.

— Ну, якщо ти рак, так давай я тебе зараз однесу, бо я раків ще не носила, — каже чапля.

Узяла вона рака та й понесла. Принесла вона його аж на те місце, де щодня їла рибу. Побачив рак, що там валяється багато риб'ячих кісток, та й догадався, нащо чапля сюди рибу носить. Тільки хотіла чапля його клювать, а він ухватився обома клешнями за шию та й задавив її, а сам вернувся у річку та й розказав рибі чисто все, як було.

Тоді тільки риба узнала, який великий враг був для неї ота стара чапля, і дуже дякувала старому ракові, що він її задавив.

Баба жебруща

Іде баба жебруща селом; іде та й дивиться, аж на призьбі перед хатою сидить молодичя та й плаче.

— Доню моя, а що тобі Господь дав?

— Ой, дав, бабуню, дав лихую долю на мою нещасну голову; о такому завше плачу! Відколи пішла за того проклятого, то й оддиху мені нема; б'є мене, бабко, раз у раз, бодай його лиха година прибила!

— А ти, дочко, десь, певно, йому лаєш?

— Ну а що ж! Господи, бабко, як лаю! Він б'є, а я лаю; він б'є, а я лаю! Не дочекав би того ледачий, щоб я йому змовчала. Оце!

— То чекай же, дочко, коли така робота, то я тобі якусь раду дам.

— Порадьте, бабко-серце, порадьте, нехай вам Господь дає усе добре, а я вам дам і їсти, і пити, і полотенця на сорочку не пожалію.

— То на ж тобі, дочко, тую пляшку з водою; це вода не проста: брала я її за сім гір, за сім рік, в темному лузі під білим каменем у новий четвер. Пам'ятай же, дочко, і не забудь, що я буду казати; возьми цюю воду та молись Богу, а як прийде твій чоловік і ти побачиш, що вже на бійку зриває, то набери нишком тії води в губу та й держи її, аж поки від нього нечиста сила не відступить. Господи милосердний, як відступає чорна туча від сонця, так щезни, пропади і розвійся твоя лиха доле та на твої вороги.

Пішла баба жебруща, обійшла немало світа, була не в одному монастирі, пила не на одному празнику і через два або три місяці, молячись Господу Богу, знову прийшла до того самого села, до тої самої хати. Молодичя сидить на призьбі та й пісню співає.

— Ой, бабуню, моя пташечко! Спасибі вам! Нехай вам Господь дає і з води, і з роси! Я вам кажу, бабко, тепер моє лихо як ножем утяв; прийде він в хату, то як зведем на сварку, а я хутко воду в рот та й держу, ані краплі не упущу! То, чуєте, бабко, яке диво! Неначе його якась сила одтягає од мене; брязне батогом об землю та й сяде!.. Тепер межі нами ніколи до бійки не доходить, аж моя головка вільніша!

— А бачиш, дочко!

Баба вийшла за ворота, сміючися, під пахвою несла буханець хліба, кусок сала і полотна на сорочку.

Як коваль переміг змія

Жив колись змій. Він їв людей і не давав їм проходу. І врятував людей од цього змія один коваль. Збудував він недалеко від змієвого лігва собі кузню та й задумав, як би звести того змія з світу, звісно, щоб він людей не нівечив. От змієві, як той коваль кує в кузні, досадно, що іде від коваля стук. Прилітає змій до кузні, а вона зачинена залізними дверима.

— Гей, ковалю, що ти тут ляпаєш, не даєш мені спати? Я тебе з'їм!..

— Що ж, то твоя воля. Не боронь тільки мені востаннє помолитись!

— Молись!

От коваль за молот та давай скоріше робити гвіздка.

— Чом же ти не молишся, а знову ляпаєш? — гукає змій.

— Та я молячись,— каже коваль,— ляпаю по ковадлу.

— Ну, швидше, а то в мене вже слина з рота тече.

— Зараз!

От зробив коваль гвіздка.

— Вже,— каже,— я готовий. Як же,— питає,— ти мене їстимеш? Ось в стінах є дірки (звісно, пробують свердла), так ти висолопи сюди язик, я сяду на його, а ти і проглинеш мене.

Згодився змій, висолопив у дірку язика, а коваль за гвіздка та й прибив зміїв язик до стіни. Змій сюди-туди — не одірветься. А коваль за гнuzдечку та й загнuzдав змія. Запріг його у соху та й проорав, виорав поле і змія, звісно, улелекав. Люди зраділи та й собі давай корчувати ліс на поле.

Кравець та вовк

Бідний вовк ніяк не знайде собі їжі, вже трохи не здохне, ледве ходить. Ось іде дорогою і знайшов те, що чоловік загубив. Вовк зрадів і хотів їсти, і надумав, що як із'їсть він сало, то воно ж солоне, то буде пити хотіть. Він каже:

— Піду вперед нап'юсь, а тоді буду їсти.

Поки сховався до річки та од річки, а тим часом чоловік оглядівся, аж нема сала, він вернувся і знайшов сало. А вовк прийшов од річки, аж нема сала. Він каже:

— Дурний я, нерозумний, хіба хто, не ївши, п'є?

Іде дорогою та й плаче. Коли дивиться, над ярком баран пасеться. Він пішов до барана та й каже:

— Я тебе з'їм.

Баран злякався та й каже:

— Як надумав, вовче, мене їсти, то ставай над кручею і роззявляй рота, я сам тобі у рот ускочу.

Баран далеко одійшов та як розженеться, та як дасть,— вовк так і покотився із кручі.

Сів та й плаче:

— Дурний я, де б так, щоб живе м'ясо само в рот ускочило?

Іде й дивиться — на горі попова кобила пасеться, він і каже:

— Аж ось поживлюся.

Підходить вовк до кобили та й каже:

— Кобило, я тебе з'їм.

Кобила й каже:

— Вовчику-братику, як надумав мене їсти, то починай іззаду, і їж, а я буду пастися і все буду мнять. І ти ситеньким закусиш.

Вовк як ухватить кобилу за хвіст, кобила як дасть задом, бідний вовк аж покотився. А кобила побігла додому, тільки пилок схватився.

Бідний вовк сів та й плаче і каже:

— Який я дурний, чого я не починав з голови їсти?

Іде все та й плаче, що ніде не знайде собі їжі. Коли дивиться, іде кравець. Він дума: «Оце вже із'їм цього чоловіка». Підходить він до кравця та й каже:

— Я тебе із'їм.

Чоловік злякався та й каже:

— Як надумав мене їсти то дай я тебе зміряю, скільки аршинів, а тоді будеш їсти.

Вовк і каже:

— На, міряй.

Чоловік узяв за хвіст та як закрутив та й давай його мірять уздовж та впоперек, і приказує:

— Аршин уздовж та впоперек!

Міряв до того, що аж хвіст у руках остався. Бідний вовк побіг до своїх товаришів та й став їм розказувати, як кравець міряв. Вовки кажуть:

— Давай гнатися.

— Давай.

Женуться вони за кравцем, скоро доженуть. Кравець злякався, давай тікати у село, а село було далеко, і вовки скоро доженуть. Чоловік побачив дерево та скоріш на дерево. Як прибігли вовки до цього дерева, давай його гризти, але нічого не помоталося, тоді один вовк каже:

— Давайте один вовк стане, а на його другий і так далі, аж поки достанем.

І спіднім став той вовк, що чоловік міряв. І стали вони такою драбиною і достають чоловіка, от верхній вовк і каже:

— Ану, добрий чоловіче, вставай!

Кравець злякався та й каже:

— Вовчики-братики, дайте я хоч табаки понюхаю.

Вони кажуть:

— Нюхай.

Тіки понюхав та й каже:

— Пчхи!

А спідньому вовкові вчулося: «Аршин вздовж та вшир!» Спідній як присяде, а вони всі як груші покотилися і побігли, тільки пилок схвачувався. А чоловік зліз з дерева та й пішов собі помаленьку.

Іван — мужичий син

Жив колись в старовину цар з царицею. У них замолоду не було дітей, а при старості родився один син. Вони дуже зраділи. Ну, виріс той син, вирішили вони його оженити. А він і каже:

— Поки не дістанете мені такого коня, що жар їсть, полум'я п'є, на дванадцять верст земля гуде, як біжить, і листя на дубах осипається,— то я довіку женитись не буду!

Цар зізвав усіх богатирів, почав розпитувать:

— Може, з вас хто знає або чув, де такий кінь є, що жар їсть, полум'я п'є, а як біжить, то на дванадцять верст земля гуде і листя на дубах осипається?..

Усі кажуть, що ніхто не бачив і не чув такого, і дістать не можуть...

Цар розіслав по всій землі газети:

— Може, хто чув або сам дістане, то нехай до мене приходить. Попала одна така газета у якусь волость, прочитали. Мужик приходить додому й хвалиться жінці:

— От яка у нашу волость газета прийшла... Якби такий молодець знайшовся, то велено йому до царя приїжджать.

А у нього був хлопець, от цей хлопець і каже:

— А я знаю, де такий кінь є! А батько каже:

— Сиди там, коли сидиш. Ти вийдеш за ворота, та й то тебе діти б'ють, а то ще про такого коня балакаєш.

Хлопець одягся і говорить:

— Ходім, тату, надвір!

Вийшли. Він одною рукою дуба як схватить — нагнув аж до землі, потім пустив. А батько стоїть, очі витріщив — дивиться на нього, аж злякався сам.

— Ну тепер, синку,— говорить,— повірю.

Пішли у волость — батько хлопця залишив надворі, а сам пішов у хату і каже:

— Дозвольте, панове, мені із своїм словом втрутитися!..

— Можеш, говори.

— Є у мене син, що може дістать того коня. А всі й закричали:

— У холодну його взять, сякого-такого, з його хлопцем! Куди його хлопець годен? Як він вийде за ворота, то його всі діти б'ють!

Посадили, значить, його з хлопцем у холодну. Сиділи-сиділи вони, а волосне начальство й говорить:

— Мабуть, нам нічого не буде, коли він збреше. Випустили, а самі до царя вдарили звістку. Цар прочитав цю звістку і не повірив, щоб мужичий син міг таке зробити, але все ж сказав послать своїх слуг і карету за тим хлопчиком.

Узяли того хлопця до царя. Як приїхали, цар підзиває хлопця до себе:

— Можеш дістать такого коня?

— Можу!

— Що ж тобі треба?

— Треба мені коня хорошого та палицю добру. Написав цар записку до свого табунщика.

— Ступай, у полі є табунщик, даси йому записку, а він тобі дасть коня.

Той пішов, показав табунщику записку.

— Подожди,— каже табунщик. — Пожену напувать коней, а як ітимуть, то якого схочеш, такого й вибереш.

Став той вибирать, і за якого не візьметься за хвіст — то хвіст у руках зостанеться; візьметься за гриву — гриви не стане. Зняв дванадцять кож, а коня не добрав собі. Йде додому, дивиться — хата обідрана (там бідна бабуся жила), а тут якраз хмара на току збирається. Бабуся і просить:

— Поможі мені, чоловіче, а то всі мене, бідну, минають. Накрив він шкурами її хату, щоб вода не протікала, вона йому подякувала, а він і пішов собі.

Виходить цар і дивується, що той коня собі не добрав.

— Іди, Іван — мужичий син, на конюшні. Вибирай собі коня, може, там тобі кінь.

Той пішов; на которого руку не покладе — так кінь з усіх чотирьох ніг і впаде. Нема коня, та й годі. Настала ніч, а хлопець як вийшов у степ, як свиснув своїм богатирським посвистом, от і прибіга один кінь:

— Чого, хазяїне мій милий-любий, звеш мене?

— Пора нам в путь-дорогу вирушати.

— Ну, добре.

Став він заводить цього коня у царські конюшні, поламав усі двері й конюшні порозвалював. Прив'язав, дав білоярої пшениці, а сам пішов спать.

Цар устав ранком і послав збудить Івана — мужичого сина — чи не бачив уві сні якого коня.

Той говорить:

— Е, в мене вже є кінь, на конюшні стоїть...

Вийшли, подивились, а цар аж злякався, такий великий кінь.

— Ну, тепер зробіть мені палицю, привезіть з лісу на двох парах волів і пофарбуйте.

Привезли. Він підкинув угору, сам ліг на півтори доби спать. Прокинувся — палиця летить назад... Він підставив мізинний палець — вона у друзки розсипалась.

— Привезіть,— говорить,— мені на чотирьох парах волів, бо ця негожа.

Вони зрубали столітнього дуба, привезли на чотирьох парах волів. Він підкинув угору — сам ліг на три доби спать. Прокинувся, чує — палка гуде. От підставив він середній палець — палка вдарилась і на півтора аршина в землю вбилась.

— Ну, це,— каже,— добра буде. Цар і каже:

— Ну, от, як дістанеш такого коня, то я тобі яку схочеш нагороду видам і ніколи ніякої кривди не чинитиму. Слово моє тверде.

Поїхав він, але цар все-таки не вірить, щоб якийсь-то Іван — мужичий син та й коня такого сам дістав. Ну, і дав ще йому своїх богатирів вже панської, а не мужицької крові.

— Наганяйте,— каже їм цар.

Іван — мужичий син чує — земля двигтять...

— Це або змії летить, або якісь богатири їдуть... Доїжджають, поздоровкались, а він і пита:

— Хто ви такі?

— Це нас послав цар разом з тобою їхать.

— Як же нам бути? Треба комусь із нас бути старшому, бо так ніякого порядку не буде. Треба, щоб ми комусь одному підкорялись.

Ну, ці богатири панської крові зразу ж один наперед другого:

— Я буду старшим, я буду старшим!..

А Іван — мужичий син і каже:

— Ні, не так. Давайте по дорозі палицю кидать: чия далі впаде, той і буде старшим.

Кинув один палицю по шляху вперед. Ідуть день, їдуть другий — нема... На третій день бачать — палиця лежить. Кинув другий. Ідуть день, їдуть три — палиці нема... Найшли аж через тиждень. Кинув Іван — мужичий син. Ідуть один тиждень — нема палиці, другий і третій — нема палиці.

— Це десь твою палицю проминули...

— Не може бути: мабуть, моя палиця десь у гостях.

Проїхали ще тиждень, бачать: стоїть великий дім — мідна огорожа навколо, мідний міст аж до дому веде. Дивляться — палиця через паркан перевалилася і ріг дому одбила. А в цьому домі жили страшні змії, тільки їх дома не було — воювали десь далеко.

І говорить Іван — мужичий син до одного богатиря панської крові:

— Сьогодні ти підеш на міст на варту, а ти,— каже другому,— ляжеш коло коней, а я ляжу в будинку.— І наказав тому, що на мості: — Гляди ж, брат, не спи, а стережи...

Той ходив-ходив, а як він був з дороги — ліг і заснув на мосту. Тоді Іван — мужичий син прокинувся, бачить — північ, пора йти. Одягся і пішов на міст, дивиться — той спить; слухає: земля двигтить — змії шестиголовий летить і говорить своєму коню:

— Стій, не чмихай, проти нашої сили нема нічого. Є тільки Іван — мужичий син, але сюди його і ворон кості не занесе, бо він іще молодий.

— Ворон кості не занесе, а добрий молодець сам зайде,— каже Іван — мужичий син.

— Чи биться, чи мириться прийшов?

— Не мириться, а биться я прийшов.

— Ну,— говорить змії,— бий ти першим.

— Ні,— говорить Іван — мужичий син,— бий ти, ти на всьому царстві старший.

Шестиголовий змії як ударив, то Іван — мужичий син тільки чуть з місця здвигнувся, а тоді як вдарив змія своєю палицею, то разом шість голів зніс.

Посік його, спалив кості, і на вітер попід пустив та й пішов додому. На ранок і пита того, що на мості вартував:

— А що, стеріг вірно?

— Так стеріг, що мимо птиця не пролітала,— говорить.

На другу ніч Іван — мужичий син послав другого стерегти на мості, а того на конюшню.

І той заснув. Дивиться Іван — мужичий син: час іти. Пішов і став під мостом. Чує — земля гуде. Це дев'ятиголова змії летить.

— Стій,— говорить змії до свого коня,— проти нашої сили нема другої у цілому царстві. Є тільки Іван — мужичий син. Ну, та сюди і ворон кості його не занесе.

— Брешеш,— каже Іван — мужичий син,— добрий молодець сам зайде.

— Чи биться, чи мириться зайшов?

— Не за тим добрий молодець зайшов, щоб мириться, а за тим, щоб биться.

— Ну, бий ти!

— Ні, бий ти, ти на половині світу старший.

Той змії дев'ятиголова як ударив — так по кісточці Івана-мужичого сина й увігнав. Але Іван ударив змія — разом сім голів одрубав. Другий раз замахнув — і останні дві зрубав... Посік його тіло, спалив кістки і попід за вітром розвіяв. Пішов Іван — мужичий син у свій дім досипати. На ранок спитав і того:

— А що, стеріг добре моста?

— Так стеріг, що й миша мимо не пролізла.

На третю ніч зібрав він обох богатирів, повісив рукавичку на стіні і сказав:

— Піду я сам, братці, стерегти моста, а ви глядіть на мою рукавичку: як буде піт, то гуляйте, а як буде кров з рукавички капать, так пускайте мого коня.

Став під мостом; опівночі чує — земля за дванадцять верст гуде, листя на дубах опадає. Це вже найстарший змії летить на тому коні, що жар може їсти, а полум'я пити. Летить і говорить до свого коня:

— Стій, не спотикайся, проти нашої сили нема сили на всім світі. Є десь Іван — мужичий син, ну, він ще малий. Йому ще тільки на печі сидіть — сюди він не зайде, сюди і ворон кості не занесе.

А той:

— Ворон кості-то не занесе, а добрий молодець сам прийде.

— Що, будем биться чи мириться?

— Не за тим добрий молодець зайшов, щоб мириться, а за тим, щоб биться.

— Бий,— говорить змії.

— Ні, ти бий, ти на всьому світі дужчий.

Як ударив змії, то Іван — мужичий син аж зблід. Бились-бились... У змія з дванадцяти зосталося вже три голови. А Іван — мужичий син уже по самий пояс у землю загнаний, от-от охляне.

— Слухай, ти,— говорить змії,— у тебе батько був?

— Був.

— Воли у його були?

— Були.

— Орав він?

— Орав.

— А давав оддыхать?

— Давав.

— Ну, давай і ми оддыхнем.

Іван — мужичий син як став оддыхать, та й кинув свою палку навідмаш і розбив конюшню. Тут його кінь вирвавсь, прибіг до його, став землю одривать...

А ці богатирі прокинулись, бачать — кров'ю попідпливали, та з рукавички кров іде, але бояться йти виручати Івана — мужичого сина, думають: для чого нам свої голови за нього підставляти?

Але кінь тим часом землю оббив круг Івана, тоді й говорить Іван — мужичий син до змія:

— Аж тепер я тебе вб'ю. Змії і говорить:

— Ну, добре, але я хочу тобі сказати ще перед смертю: ти хоч і візьмеш в мене цього чарівного коня, що цареві потрібний, але ти не доведеш його додому; єсть у мене ще три сестри і мати та батько, цар Ірод. От вони і тебе, і тих двох богатирів все рівно з світу зживуть!

Відрубав останні голови Іван, а сам задумався, а тим часом та бабуся, що він кінськими шкурами її хату укрит, почула, що на Івана біда насувається, бо вона все знала, що в світі робиться, та послала свого песика до Івана, а песик і каже йому:

— Будете ви їхати додому, захочете так пити, що один до одного не зможете слова промовити: буде вам по праву руку криничка, вода як скло чиста. Не пийте її, а лиш вдар по ній навхрест палкою, побачиш, що з неї вийде. Під'їдете далі, захочете їсти: стоятиме явір, під явором стіл, там лежатимуть паляниці, яблука й усякі напитки й наїдки. Не їжте, а ти вдар навхрест, побачиш, що вийде з того. Приїдете далі, захочете спати — під явором стоятимуть ліжка. Не лягайте, вдар по них, побачиш, що буде.

Вислухав Іван, подякував бабусиному песику, забрав того коня і разом з двома богатирами поїхав додому. Ідуть, їдуть, захотілось їм пити — аж справді, над шляхом криничка праворуч. Ці два богатирі хотіли напиться.

— Ні, підждіть,— говорить Іван,— подивлюся.

Та так рубонув шаблею навхрест, а кров так і потекла (а це змієва сестра перекинулась криничкою). Поїхали далі — зарубав іще двох сестер, що були у вигляді їжі і ліжок. Далі оглянулись — хмара наступу попід небесами. Коли вони придивляються — аж це стара змія-мати женеться. Одна губа в неї аж попід небесами, а друга понад землею.

Іван — мужичий син і говорить:

— Ех, давайте, братці, втрюх битися з нею, бо сам я її не подужаю.

Але ці два полякались і не хочуть битися — тікають. Ну, Іван тут бачить, що нічого не вдіє сам, доведеться пропадати, думає. Але згадав, що тут недалеко, за горами, за лісами, є величезна кузня. От він пришпорив свого коня та чимдуж до цієї кузні, ну, а ці два богатирі теж за ним — бо ж нікуди більше їм дітись.

Підлітають до тієї кузні:

— Одчиніть.

Ковалі одчинили їм дванадцяті двері залізних, вони улетіли, а двері самі собою й зачинились. А змія сіла коло кузні й давай вогненным язиком двері пролизувати.

Іван — мужичий син бачить, що не жарти, та до ковалів:

— Миттю робіть плуга, та такого здорового, щоб аж під стелю кузні, і робіть такі ж великі щипці.

Ну, ковалі враз узялись за роботу, а змія все далі й далі пролизує. Вже тільки троє дверей залишилось, а тут ковалі вже кінчили плуг і щипці.

Пролизола вона останні двері, встромила голову, а тут Іван за щипці та щипцями розжареними і здавив її за губу. Накинув на неї плуга, вибіг надвір і давай нею орать землю — такі скиби, як хата, завбільшки. Оре, і лупить її, та все щипцями розжареними за губу тисне. Орав-орав змією доти, доки вона і не лопнула.

Він тоді викинув її в море, свого коня пустив на пашу, а богатирів цих додому прогнав.

— Ідіть,— каже,— боягузи, а то з вами тільки морока. А ще,— каже,— панської крові!

А сам поїхав на цьому коні, що в змія взяв. Їде він, їде, зустрічає діда старого. Проїхав він його і не сказав «здоров». А далі нагадав:

— Що ж я, ще молодий хлопець, і я йому, старому, честі не оддав, не сказав, «здоров». Треба вернутись, поздоровкаться...

Вернувсь.

— Здрастуйте,— говорить,— дідусю, вибачайте, що я проїхав — честі вам не оддав, не поздоровкався.

— Еге,— каже дід,— ніколи старих людей не минай, завжди поздоровкайся... Їхатимеш ти, а вискоче до тебе такий кривий та капшивий дід на дерев'янці і буде говорить до тебе: «Ну, молодець, та й кінь добрий, але ти однаково не випередим мене». Так ти,— говорить,— не зривайся з ним наввипередки. А може, тобі по путі хто буде траплятись, приймай, не одказуйсь...

Поїхав... Баче — назустріч шкульга на дерев'янці такий поганий, сопливий дід...

— Ну,— говорить,— молодець, та й кінь же у тебе, але хоч я який поганий, ти мене однаково не випередим.

— Ну, та я не стану з тобою сперечатись, ні то й ні...

Та тільки сказав це Іван — мужичий син, а той дід сопливий своєю дерев'янкою в стремено, а Івана миттю якоюсь гострою стрілою збив з сідла та й загув на коні. Іван — мужичий син і оглянутись не встиг. А це був не хто інший, як сам цар Ірод — батько зміїв.

Розсердився Іван — мужичий син:

— Ну,— каже,— я ж тобі цього не подарую, я ж тебе, Ірода проклятого, і пішки знайду.

Та палку в руки, шаблю до боку і пішака... Їде він, але відчуває, що та ранка від стріли царя Ірода все розбухає і розбухає, все більшою робиться і більшою, вже так, що Іван і знемагати почав.

«Е, це вже біда,— думає Іван — мужичий син.— Це, виходить, цар Ірод отруєною стрілою мене вдарив».

Пройшов ще трохи Іван та вже й зовсім охляв.

«Це,— каже він сам до себе,— тепер не побити мені царя Ірода, тепер він мене одним пальцем поборе...»

Іде Іван — мужичий син, сумний-сумний, а назустріч йому дід — борода до землі. Поздоровкались, розпитались — хто, куди? Дід і каже:

— Піду й я з тобою.

— Хто ж ви такий?

— Я — той, що може од собак оборонить.

Здвигнув Іван — мужичий син здивовано плечима, але згадав пораду старого і мовчить.

Підійшли далі, являється їм другий дід, пристав до них:

— Я,— каже,— Мороз.

Ідуть... Третій дід... Розпитались — хто, куди? Той каже:

— Я — той, що море викосить і в копиці складе.

— Ну, ходім і ти з нами!

Далі — четвертий, що «їсть і не наїється». Там — п'ятий, «що п'є й не нап'ється». Шостий — «біжу й не набіжуся». Сьомий — «я за двадцять верст бичем улучу». Восьмий — «я на двадцять верст бачу»...

Ідуть вони до царя Ірода, у його государство. Цар Ірод бачить, що ніхто й до границі не підходив, а то — в землі його увійшли... Звелів випустити на них сім тисяч злих-презлих собак-гієн, кожна по дві голови має.

Собаки біжать — як хмара синіє.

— Ну, що ж, братці,— каже Іван — мужичий син,— порозривають нас собаки, я слабий, ледве ноги переставляю, не можу боротись з ними.

— Да ось я, що од собак одбороню,— сказав самий перший дід.

Як захватив їх... Вибив усіх і на скирти постягав усіх собак-гієн. Цар Ірод бачить — й собаки не помогли, йде цілий гурт в його государство. Приходять до його дому, увійшли в двір, під таке велике залізне склепіння, а воно, це склепіння,— р-раз, і закрило їх. І опинився Іван — мужичий син з своїми супутниками ніби у великій залізній хаті. Аж тут цар Ірод наказав своїм слугам топити під стінами так, щоб всі попеклись. Навалили вони гору лісу під стіни і ну давай топить. Але Мороз-дід як почав прижарювать, то на залізних стінах аж іній став. Спалили весь ліс слуги царя Ірода, а Ірод і каже їм:

— Відчиніть вже та вигорніть лопатами жужелицю з мого ворога — Івана — мужичого сина:

Відчинили — аж вони всі живі, а Іван і каже:

— Що ж ти, царю, такий немилостивий, у таку холодну кімнату посадив нас — трохи не померзли...

— Все одно,— каже Ірод,— зараз я тобі голову відрубую, бо я знаю, що ти отруєний і не можеш воювати зі мною! А сам думає: «Вбити його я ще встигну, давай помучу ще добре». Та й каже:

— Ну, от я вам задам задачу; як зробите — пушу живих, а як не зробите — голови всім позрубую. За одну ніч море висушіть, пісок у купу зложіть, а ні, то...

Ліг Ірод спати на ніч, а той, «що міг косить», викосив його за ніч і в купу поскладав. Прокинувся ранком Ірод, бачить — нема води й краплі ніде. «Гм! — думає.— Що за чудасія». Задає другу задачу:

— Скільки в мене є худоби — я приготую обід, як усе з'їсте — живі будете, а як ні, то голови постинаю.

А Іван — мужичий син і думає: «Скоріш би рана заживала, скоріш би, я йому покажу, як нас мучить».

А в Ірода була полонена одна, дуже красива дівчина. От вона і взялась Івана лікувати. Знала вона всякі ліки. Ну, а тим часом наварив цар Ірод стільки котлів, що й у дворі не вміщається, горілки поналивав кілька тисяч бочок. Посідали вони їсти. Не більш із'їли, як одного вола, а Іван — мужичий син і журиться: «Ми й за три роки не з'їмо...» Коли тут нагадали, що єсть один дід — «їм — не наймся» і один дід — «п'ю — не нап'юся». Як почали вони обидва трошити, то казали, що ще й мало, ще б їли...

Бачить цар Ірод, що нічим їх не візьмеш, хотів уже різати, але рішив ще помучити.

— Хто завтра,— каже він,— принесе раніш води з моря, чи моя дочка-скорогонка, чи ви? Як ви — живі будете, а ні, то...

А Іван усе думає: скоріш би рана заживала, скоріш би... А полонена дівчина каже:

— Не журись, скоро вже.

Переночували. Дочка-скорогонка чуть світ наділа чоботи-сороходи, шапку-невидимку, за відерце — й подалась до моря. Вона побігла, а вони всі сидять, думають — которому бігти? Згадали, що є «біжить — не набіжиться». Побіг він, набрав води, раніш Іродової дочки-скорогонки біжить, а вона бачить це, та взяла і сипнула йому під ноги сонного порошку, він і впав та заснув біля відра.

Бачить Іван — мужичий син і його супутники, що Іродова дочка вже біжить, а того їхнього «біжить — не набіжиться» й не видно ніде. А Той, що на двадцять верст бачить, подивився і бачить, що «біжить — не набіжиться» спить. Тоді Той, що на двадцять верст бичем улуча, розпустив свій бич та як потягне того, що спав, той прокинувся — за відро,— біжить і приніс воду раніше, ніж Іродова дочка-скорогонка.

Тоді Ірод бачить, що вже нічого для них важкого нема, та й вихопив

меча і наказав тягти Івана і його супутників на залізний тік. Виводять Івана, а дівчина полонена і каже:

— Уже зажила твоя рана.

Вивели Івана, тільки хотів цар Ірод рубать, а Іван як хватне царя Ірода, та як шпурне ним на гострий шпиль його замку, так цар Ірод і дух спустив. Ну, взяв він тоді того коня, що Ірод в нього викрав, дівчина полонена теж з ним збирається, а ці діди і кажуть:

— Ну, а ми послужили тобі, Іван — мужичий син, та тепер підем далі своєю дорогою, іншим добрим людям служити.

Поцілувались з Іваном та й пішли.

Прийжджає Іван — мужичий син в своє царство та й оддає так, як обіцяв, бо завжди любив слова дотримувати, цареві коня того, що жар їсть, полум'я п'є, а як біжить, то на дванадцять верст земля гуде і листя з дубів осипається. Але тут якраз стояли цих два богатирі панської крові, що їх цар посилав разом з Іваном, та як побачили вони ту дівчину, що Іван з полону у царя Ірода її визволив, та й зразу до царя:

— Так і так, негоже Іванові — простому мужичому синові, одружуватись на такій красуні, вона може бути за жінку тільки богатиреві панської крові.

— Молодці, правильно говорите,— каже цар та до Івана: — Ти, Іван, є мужичий син, і негоже віддавати за тебе таку красуню, вона може бути жінкою тільки богатиря панської крові.

Поблід Іван-мужичий син та й каже:

— Я її з полону визволив, вона мене любить, я її люблю і нікому я її не віддам.

— Ні, віддаси! — каже цар.

Тоді Іван скипів та до царя:

— Ти обіцяв мене нагородити, чим я захочу, і ніякої ніколи кривди мені не чинити. Я трьох зміїв-велетнів убив, стару зміїху в море загнав, царя Ірода на той світ перевів — то коли ти мені будеш за мою добрість так платити і так слово своє ламати, то я й тебе і весь твій рід одним махом з світу звезду!

Та як замахнеться своєю палкою, то аж всі дерева пригнулись, а царський дворець аж затрясся. Ну, тоді цар зякався та вже й ні слова. А Іван — мужичий син одружився з дівчиною-красунею та й зажили щасливо. Але вже ніколи не вірив ні царському, ні панському слову.

Як бідняк чорта обдурич

Жив собі бідний чоловік, та було в нього багато дітей. Поки діти були малі — й журу мав малу. Та коли діти підросли, стали багато їсти — чоловік впав у тяжку біду. Ніяк не міг для всіх хліба заробити. А тут кожного ще й одягнути треба.

Подався бідний в світ шукати такого заробітку, щоб можна було прогодувати дітей. Ходив, ходив, але роботи такої ніде не знаходив.

«Ех,— думає собі чоловік,— хоч би в чорта знайшлася робота — й до нього б найнявся!»

При цих думках назустріч іде високий, вусатий чолов'яга. А то був не чоловік, а сам чорт.

— Куди йдеш, чоловіче? — питає.

— Шукаю заробітку, бо дуже бідую з сім'єю.

— Я тобі роботу дам! — каже чорт. — Та спершу нам треба вогонь розпалити, щоб зварити їжу. Іди в ліс і принеси дуба, та побільшого.

Відчув чоловік, що тут щось неладне, та все ж в ліс пішов. Хотів втекти, та подумав, що чорт все одно його знайде.

Став на краю лісу, пробує вирвати дерево — та де там! Воно й не ворухнуло гіллям. Став чоловік кору з дерева обдирати. Обдирав-обдирав, а потім взяв мотузьяку й почав нею обв'язувати дерева. Прийшов у цей час чорт і питає:

— Що ти робиш?

— Хочу весь ліс тобі на вогонь принести. Не буду ж я тобі по деревинці носити.

Налякався чорт, вирвав сам дерево, взяв на плече й пішов. Почвалав за ним і чоловік.

Наварили їсти, поїли й каже чорт чоловікові:

— А тепер давай з тобою битися. Виломи собі палицю, а я виломлю собі.

Виломив бідняк в кущах жердину, чорт вирвав із землі дерево, розмахує ним у повітрі, наче розгон набирає.

— Я не хочу битися на полі. Хочу битися тільки в хаті! — каже чоловік.

Чорт нічого не міг проти цього сказати. Згодився. Але зайти до хати з деревиною чорт не може — деревина не вміщається. Тим часом бід-

няк давай переїцати його жердиною. Пищить, верещить чорт, просить пощадити. Пошкодував його чоловік, відпустив.

На другий день послав чорт чоловіка по воду. Та дав таке відро, що ледве порожнє доніс до криниці. Думав бідняк, думав, що йому робити, й почав обкопувати криницю. Бачить чорт, що чоловік забарився, й подався його розшукувати. Прийшов і бачить — чоловік обкопує криницю.

— Що це ти робиш? — здивувався чорт.

— Та видиш, що криницю обкопую! Що мені ходити весь час з цим відерцем по воду, коли я можу цілу криницю на місце принести!

Налякався чорт, взяв сам відро, черпнув води й поніс. За ним пішов і чоловік.

Ліг чоловік увечері спати й чує — чорти раду радять. Каже старший чорт, що до нього чоловік найнявся на роботу, що тепер його ніяк не позбутися. Треба його забити.

Домовилися чорти, що опівночі, коли чоловік буде міцно спати, заб'ють його.

Коли чорти й собі полягали, бідняк встав, поклав замість себе поліняку й заховався. Опівночі чорти встали, взяв кожен по дрюку й почали дубасити по поліняці. Били, били, нарешті подумали, що чоловік уже мертвий, кинули дрюки й знову полягали спати. Чоловік відкинув поліняку набік і знову ліг на своє місце.

Вранці чоловік встає, а чорти ні живі, ні мертві, так налякалися. Дивляться, а на чоловікові ні садна, ні синяка.

— Що тобі снилося? — питають чорти чоловіка.

— Снилось, наче мене хтось гладить.

В переполюсі питає чорт чоловіка, чи не хоче він уже додому йти.

— Хочу! — відповідає бідняк.

— А що ми тобі винні?

— Ви мені повинні дати мішок грошей. Та такий, який тільки мій газда може понести.

Насипали чорти мішок золота, кинув собі старший чорт на плечі й мчить, щоб чим скоріше позбутися чоловіка. Бідняк ледве встигає за чортом.

Став чорт перед хатою бідного й чує лемент дітвори.

— А то що діється в твоїй хаті? — питає чорт чоловіка.

— То мої діти хочуть шкуру з тебе здерти.

Налякався чорт, кинув мішок і давай втікати.

Приволік бідняк з дітворою мішок до хати, й нині живуть на ті гроші.

Скільки в небі зірок

У одного попа були великі маєтки, і часто хвалився, що краще від нього ніхто не живе, бо він ніякої жури не має.

Дочувся про це цар і дуже розсердився, що як-то може бути, що піп не має ніякої жури, а цар має.

Написав цар попові листа і дав йому дві загадки, а саме, щоб піп полічив, скільки в небі зірок і щоб написав цареві, де є середина світу.

І дав попові термін, щоб він це зробив на протязі чотирьох днів. А якщо це піп не зробить, то здіме йому голову з плеч.

Прочитавши листа, піп дуже зажурився.

Довідався про це один циган і прийшов до попа і сказав попові, що якщо піп дасть йому корову, то він піде замість нього до царя. Нехай йому цар зніме голову, якщо не відповість на загадки.

— Я тобі дам і три корови, якщо ти підеш замість мене до царя,— сказав піп.

Тоді циган помився, поголився, одягнувся у понову рясу, сів на коня і помчав до царя.

— От я і приїхав до вас, славний царю, із своїми відповідями на ваші загадки,— каже циган цареві.

Тепер цар питає:

— Ну, ти полічив ти, скільки в небі зірок?

— Полічив,— відповідає циган.

— Ну, то скільки ж у небі зірок? — питає цар.

— Точно стільки, скільки на цьому коневі волосин,— відповідає циган.— Якщо не вірите, славний царю, то і ви полічіть,— додав циган.

Бачить цар, що загадка вирішена, і не знав, що на це казати. Потім запитав другу загадку.

— А де середина світу?

Циган покрутився і на одному місці стукнув паличкою на землю і каже:

— Якраз тут і є середина світу. Якщо не вірите, славний царю, то і ви поміряйте.

Не знав цар, що на це циганові відповісти, і відпустив його додому.

Приходить циган до попа і розповів, як було. І подарував піп циганові три корови та ще й окремо дав йому триста золотих грішми.

— Оце тобі, цигане, за те, що ти врятував мене від смерті,— сказав на прощання циганові піп.

Івашко – Ведмеже Вушко

Як ото колись баби зібрались у ліс по опеньки. Ходили-ходили, коли одна баба, Кулина, та й упала у ведмедячий барліг. Прийшов ведмідь і не розірвав її, а став із нею жити. Там і жила вона аж три годи. От у єї родився син. Вона його прозвала Івашко – Ведмеже Вушко, – у його та були ведмедячі уші.

От той Івашко росте та й росте та так швидко. Виріс здоровий хлопець та й пішов світ за очима. Іде та й іде. Коли стоїть Дубовик і питає його.

– Куди ти йдеш? А він каже.

– Світ за очима.

– Ну, й я з тобою піду.

– Ну, йди!

Пішли вони вдвох. Ідуть, – коли такий чоловік із такими довгими усами, що ними він ловив рибу, і питає їх.

– Куди йдете? А вони кажуть.

– Світ за очима. А він і каже.

– Піду й я з вами!

– Ну і йди!

От вони пішли втрьох. Ідуть та її ідуть, коли убачили хатку на курячих ніжках. Вони тоді пішли у ту хату, коли там сидить такий дід старий, у його борода в аршин; він сидить у ступі, залізним товкачем поганяє, а мітлою слід замітає. Він на їх як закричить;

– Чого ви прийшли: чи биться, чи мириться?!

Вони кажуть.

– Давай биться!

От вийшов Дубовик, дід той як ухвате того Дубовика, так його і вбив та ще й голову на кілок настромив.

Тоді виходе той чоловік, що з довгими усами, биться, а той дід його як ухвате, так його і вбив та ще й голову його на кілок настромив. Тоді наприпослідку виходе биться той Іван. От той Іван як ухватиться з тим дідом, – той дід аж захрипів і каже:

– Коли ти поборов мене, то я тобі дарую усе моє добро і мою дочку бери собі заміж; і як буде тобі чого треба, то на тобі оце яйце і скажи: «Яечку, одчинись і випади»; то що тобі треба, те воно й випаде.

І той чоловік, що з ведмежими ушима, узяв те яйце, оженився з тією дівкою, а той дід скоро умер, а вони остались одні. Живуть та поживають, та добра наживають.

Наймит і пан

Було це давно. Бідняк став проситися до багача на службу.

— Робітники мені потрібні, але що ти вмієш робити? — запитав вельможа.

— Я варити і пекти можу, копати, молотити, худобу пасти,— відповів бідняк.

— А яку ти плату бажаєш за свою службу у мене за рік?

— Та небагато. Будете мене одівати, годувати та дванадцять рублів на рік давати.

Багачу сподобалось, що бідняку багато платити не треба, і взяв його до себе на службу.

На другий день, лише почало світати, встали всі слуги, а потім піднялись і господарі. Дивляться, а нового робітника не видно. В полудень господар розізлився, пішов будити нового наймита. Відкрив двері, дивиться, а той сидить голий, склавши руки, на постелі.

— Це ти мені так служиш? А наймит відповідає:

— Пане, я тебе з самого ранку чекаю, а ти, очевидно, забув про нашу умову.

— Яку умову?

— Так ти ж обіцяв, що мене вбирати і годувати будеш, так ось я жду, коли ти прийдеш мене вбрати і нагодувати.

Нещасний Данило

Був собі нещасний Данило. Де вже він не ходив, де не служив,— все, що не заробить, так як за водою і піде. Нічого в нього нема. От і найнявся він до чоловіка: «Посійте мені десятину пшениці, то я вам і послужу рік». Став він служити, стала його пшениця сходити, стала хазяйська в стрілки йти, а його вже в колос; хазяйська в колос, а його вже й поспіла.

— Ну,— каже,— завтра піду скошу, то це мені і буде. Коли це вночі набігла хмара, як ударив град, вибило пшеницю. Пішов він і плаче:

— Піду,— каже,— ще де в другім місці наймусь. Приходить до другого хазяїна:

— Візьміть мене,— каже,— на рік, я вам хоч он за те поганеньке лоша служитиму.

Став він служити, стало те лоша поправлятися, така з нього путня коняка вийшла. «Оце,— думає,— дослужу та й поїду». Коли це вночі набігли вовки і розірвали лоша. Плаче він:

— Піду ще де наймусь.

Приходить ще до чоловіка, а у того чоловіка та на могилі камінь лежав, хто його знає, де він і взявся, може, його ніхто і не рушив одвіку.

— Наймусь я,— каже,— до вас за цей камінь.

Став він служити, став той камінь мінятися, стали по ньому різні кольори: один бік червоний, другий — срібний, третій — золотий.

— Ну,— каже,— камінь вже нікуди не дінеться.

Коли це завтра йому строк, а щось прийшло і стягло той камінь. Плаче він, жаліється, що от скільки служив, нічого йому бог не дає.

— Що ж,— кажуть,— як ти такий нещасний, іди ти до царя, як він нам всім отець, то він і тебе прийме.

Послухав він, пішов до царя, цар і помістив його в двірню:

— Роби,— каже,— що буде, подивлюсь, який ти нещасний.

От дивиться цар, що Данило не зробить, то краще того не буде, та й каже йому:

— Що ж ти кажеш, то ти нещасний, а що не зробиш, то кращого не буде. Хочу я тебе нагородити.

Взяв насипав три бочки: одну золота, другу вугілля, а третю піску і каже:

— Як вгадаєш, де золото, бути тобі царем, а як вугілля — бути тобі ковалем, а як пісок, то і справді ти нещасний; дам я тобі коня і зброю, і їдь ти з мого царства.

От ходив він, ходив, лапав, лапав...

— Ось,— каже,— золото. Розбили — аж пісок.

— Ну,— каже цар,— справді ти нещасний; їдь з мого царства, мені таких не треба.

Дав йому зброю козацьку, одержу, він і поїхав

Їде він день, їде й другий — нема ні йому, ні коневі їсти. Їде третій день, бачить — стіг сіна стоїть.

— Це,— каже,— хоч не мені, так коневі буде.

Став до стога під'їздить, він і зайнявся. Плаче Данило, тільки чує, щось кричить зі стогу:

— Рятуй мене, бо згорю.

— Як же я тебе,— каже,— рятуватиму, як я і сам не приступлюся.

— А ти,— каже,— подай свою зброю, я ухоплюся, а ти й витягнеш.

Подав він туди зброю і витяг таку здоровенну гадюку. «Таке»,— думає.

А вона йому й каже:

— Коли ти мене витяг, то відправ і додому.

— Як же я тебе відправлю?

— Бери мене,— каже,— на коня, та куди я буду голову хилити, туди верни.

От хилить вона голову, а він повертає. Їхали-їхали і приїхали до такого дворища, що й любо подивитися. Злізла змія і каже:

— Перестій же ти тут, а я до тебе скоро вийду.

Сказала і полізла під ворота. Стояв він, стояв, ждав, ждав, плаче, а тут і вона виходить такою вбраною, красивою баринею, одчиняє ворота:

— Веди,— каже,— коня та закусиш і спочинеш.

Пішли в двір, а посеред двору дві кринички; набрала вона з однієї стаканчик води, поставила, сипнула жменю вівса.

— Став,— каже,— коня!

«Таке,— думає,— три дні ми не їли, не пили, а вона, як на сміх, жменю вівса дала».

Пішли в горницю, вона і йому шматочок булочки і стаканчик води поставила.

— Що ж мені тут їсти?

Коли глянув у вікно — овес і вода цілі, а кінь уже наїдається. Гризнув він булочки, хльобнув води — уже наїдається, а все ціле.

— Що,— каже,— наївся?

— Спасибі, вже.

— Ну, лягай же спочинь.

Встав він на другий день, вона йому і каже:

— Кинь ти мені свою зброю, коня і одержу, а я тобі дам свою. Дає йому сорочку і зброю.

— Це,— каже,— така зброя, що стільки б сили не було, як махнеш, якого не достанеш, то той тільки в живих буде; а сорочка така, що, як надінеш, ніщо тебе не візьме, і їдь ти до такого-то шинку, там тобі об'являть, що їхній цар визвав богатиря, то як поїдеш до нього і женишся; то жінці до семи год правди не кажи.

От попрощалися, він і поїхав. Приїхав до шинку, його розпитують, хто та відкіля. Як узнали, що з чужої землі, і кажуть йому:

— Найшла на нашого царя чужа земля, не може цар сам одбитися, а викликає богатиря, щоб його царство одвоював, його дочку забрав і його до смерті догодував.

Показали йому, куди їхати, він і поїхав. Доступив до царя:

— Так,— каже,— і так, можу я цю чужу землю одбити, дайте мені тільки двох козаків, як що трапиться, щоб звістили.

Виїхав він з козаками в поле.

— Лягайте,— каже,— спить, а я постережу. Тільки ті поснули, біжить чужа земля.

— Звертай! — кричить.

— Ні,— каже,— звертай ти!

Чужа земля як зачала кулями кидати, як зачала кидати, чисто тих козаків покрила. Він тоді як махне своєю зброєю, яких тільки не достав, то ті й живі zostалися. Одбив, ото раді йому таки всі, одгуляли весілля, сів він на царство, і живуть собі.

А та чужа земля давай царівну підбивати:

— Що ти пішла за такого, що хто його знає і звідки він, а ми ж все царі, ти взнай, чим він орудує, то ми його знищимо, а тебе заберемо.

Вона і давай його випитувати.

— Що ж,— каже,— вся сила моя от у цих рукавицях

Вона їх з нього сонного зняла та й оддала їм.

От виїжджає він на полювання, вони перестріли його, давай тими рукавицями махати, а він як махнув своєю зброєю, котрих побив, а тих привів і в темницю посадив.

Вона знову до нього:

— Де ж ваша сила?

— Сила моя,— каже,— в оцих от чоботях.

Вона і чоботи зняла і оддала. Виїхали вони проти нього, він знову-таки котрих побив, а котрих забрав та в темницю посадив. Та вже в третій раз признався:

— Сила моя,— каже,— в цій зброї, та на мені сорочка така, що мене ніщо не візьме.

Давай вона його улещувати:

— Ви б,— каже,— в баню сходили та змилися, мій батюшка завжди так робив.

Він і подався. Тільки що роздягся, вона і підмінила йому зброю і сорочку, та й оддала тим. Виходить він з лазні, тут його взяли, посікли, порубали, склали в мішок, положили на коня і пустили. От кінь ходив-ходив, блудив-блудив та згадав старе місто, де жив. Прибився до свого дворища, а там його добродійка побачила та й каже:

— Е,— каже,— щось уже Данилові заподіялося.

Зараз взяла його, перебрала, перечистила, зложила, з одного колодязя набрала цілющої води, а з другого живущою покропила, він і ожив.

— А що,— каже,— я ж тобі казала, не кажи до семи років жінці правди, не послухав.

Він уже стоїть та мовчить.

— Ну,— каже,— перепочинь, та я тобі ще щось друге дам. На другий день дає йому вона ремінь і приказує:

— Гляди, їдь до того шинку, де і вперше був, та як станеш вранці вмиватися, проси шинкаря, щоб він бив тебе цим ременем, як дужче, подовж спини. Як тільки ти води хлюпнеш, то знову будеш у жінки, та тепер уже їй нічого не кажи.

От поїхав він до того самого шинку, переночував, а як став вмиватися, попросив:

— Як хлюпну я, хазяїн, в перший раз води, то бийте мене цим ременем подовж спини стільки сили.

От хлюпнув він, той як учеше його по спині, він і перекинувся конем, та таким конем, що любо й глянути. Хазяїн такий радий, такий радий. «От,— думає,— одного привів, а другим сам став». Зараз на ярмарок, став продавати, а цар і побачив.

— Продай,— каже.— Що тобі дати?

— Та давайте п'ять тисяч.

Цар вийняв гроші, взяв і оддав. Приходить у палац, хвалиться:

— Піди, душенько, подивись, якого коня купив. Пішла вона, як глянула:

— Е,— каже,— це моя погибель; треба його зарізати.

— Що ти, душенько, як можна?

— Ні, заріж та й заріж.

Стали готувати ножі, сокири, а дівчинка прибїгла, обнімає коня та й каже:

— Коню мій любий, коню хороший, який ти прекрасний, та будуть тебе різати.

А він до неї і гиготить:

— Ти,— каже,— дивись, де перша крапля крові упаде, та візьми ту краплю і закопай в саду.

Зарізали його, дівчинка зробила, як він наказував, понесла в сад і закопала. І виросла з тієї крові така вишня: один лист срібний, другий золотий, третій ще який — всі різні.

Пішов раз цар в сад, угледів ту вишню, любить її та й хвалиться цариці:

— Поглянь, яка у нас в саду вишня хороша, хтозна, коли й виросла.

Та як глянула:

— Е,— каже,— це моя погибель, треба її зрубати!

— Що ти, як можна, сама лучча в саду краса — та зрубати. Все одно:

— Зрубай!

Стали готуватися, а дівчинка прибігла та:

— Вишенько моя, вишенько, яка ти хороша з коня вродилась, та будуть тебе завтра рубати.

— А ти,— каже,— дивись, де перша тріска впаде, то візьми і пусти на воду.

Зрубали вишню, дівчина все зробила, як він казав, пустила трісочку, і такий з неї селезень вилився, що любо й глянути.

От пішов цар на охоту, побачив селезня, а він так сам до рук і йде. Цар одягу з себе, в воду — і поплив за ним. Той далі та й манить. Як одвів од берега, тоді як схватиться, упав на березі, перекинувся чоловіком, надів свою одягу, а то Данилова і одяга була.

— А пливи,— каже,— сюди!

Приплив той, він його вбив тут, пішов у палац.

— А де тут така-то дівчина? Показали йому.

— Ну,— каже,— ти мене вдруге на світ народила.

Та й став з нею жити, а свою жінку до хвоста коневі прив'язав і розметав.

Заєць і жаба

Обридли зайцеві погане його життя, чоловік кривдить, орел хапа, і сова навіть дере. От і дума собі заєць. «Я найслабший від усіх тварин, усього боюся, піду краще утоплюся!»

От іде він до річки та скаче берегом, шукає, де б то краще скочити у воду. Коли це жаба — плиг у воду!

«Еге,— думає тоді заєць,— не буду я топиться, бо є ще такі на світі, що й мене бояться».

Так і остався заєць живий.

Про сонце, мороз і вітер

Ішли сонце, мороз і вітер стовповою дорогою усі три і зустрічають чоловіка.

— Здоров був!

— Доброго здоров'я!

Поздоровкались і пішли, ті собі, а той собі; пройшли вони з гони і роздумались тоді: кому той чоловік здоров'я бажав — чи на всіх, чи, може, одному? Вернулись, нагонять того чоловіка:

— Обожди, чогось іспросимось.

Той обождав, підходять вони до його:

— Кому, чоловіче, ти казав доброго здоров'я — чи одному, чи на усіх?

— Ні,— каже,— одному я казав.

— Котрому ж ти казав?

— Оцьому,— каже,— губатому я бажав здоров'я.

Обернулись і йдуть собі назад, сонце й каже:

— Я його попечу!

А мороз каже:

— Я його ізморожу.

А вітер каже:

— Ти не спечеш, а ти не зморозиш, бо як ти будеш пекти, а я буду холодний вітер віять, а як ти, морозе, будеш морозить, то я притихну, і він не змерзне.

Про долю

У тій слободі, де я раніше жив, був один чоловік, Грицьком його звали, був він бідний і такий сердешний, що з самого малку не знав щастя-долі. Батько його з матір'ю рано померли, і залишився він сиротою микати своє горе на білому світі. Як тільки зіп'явся на ноги — і пішов по містах ходити. І ходив він так, аж поки дійшов до віку літ, тоді вже сяк-так з горем та з бідною оженився та й зажив собі наче б і нічого, так ні ж... Жінка попалася йому роботяща і доброї душі. Уже і діток з троє було і хазяйствечко, хоч маненьке,— коли маєш!.. Занедужала його жінка, полежала-полежала, а далі і вмерла. Загорював наш Грицько: не дасть він своїй голові ради. До людей пішов би жити: ні на кого діток кинути. Став все сам робити, та своїх діток доглядати, та горювати. Вдень по людях робить, а ввечері прийде додому, дітям хліба принесе, погодує і спати покладе. Сам ляже спати, та не дуже йому спиться, усе думає-гадає, як його свій вік коротати самотою та ще з дітьми. Подумав собі, подумав та й каже:

— Не бачив я долі зроду, не бачитиму, видно, і до гробу!

Почула десь, видно, його доля, що він так каже, і прийшла до нього так, що він і не уледів, де вона взялася. На самісінький Великдень, як задзвонили до служби, люди пішли до церкви паски святити, і наш Грицько пішов, поніс і він манесеньку пасочку, що заробив у багатого сусіда.

Прийшов він з церкви, а діти кричать:

— Скоріш, тату, паски давай!

Спинив Грицько й каже:

— Підождіть, дітки, піду я до сусіда попрошу багаття, та засвічу свічку, помолимося богу, а після цього і пасочку їсти будемо; а то у нас кресала нема (сірничків тоді ще не було, а вогонь добували з кресала).

Пішов він до сусіда, а там йому не дали вогню та іще почали сміятися, що на такий празник ходить він по дворах.

Відтіля по ряду пішов він в інші хати... І так усюди його випроводжали, і скільки він не ходив — ні з чимостався: вогню ніде не добув. От він і думає собі: «Піду я на той бік через луки, там бідніші люди живуть, знають, як воно нема, так ті скоріш дадуть».

Так і пішов. Коли це тільки зійшов на луки, аж гульк! Щось таке вогнище розклада біля доріжки, що йому нею йти, і видно, що ворочається щось. Глянув Грицько і зрадів: піду, каже, у тих людей попрошу багаття, може, й дадуть.

Підходить ближче і бачить — сидить якийсь старий дід, сивий та горбатий, сіра на ньому свитка, ликом підперезаний, без шапки, а біля нього лежить сумочка, як у подорожнього. Прийшов Грицько до нього:

— Христос воскрес! Чоловіче добрий, дай мені вогню!

А він каже:

— Можна, можна.

— Що ж це ти, дідуся, підеш у слободу розговлятися?

— Як погасне вогонь, тоді піду, а тепер держи за полу, я тобі насиплю багаття.

А Грицько і каже:

— У мене тільки одна свита і є, та й та згорить.

— Держи,— каже дід.

Підставив Грицько полу, а дід і всипав йому три жмені жару, й приказав:

— Іди швидше додому, ще колись згадаєш мене добрим словом.

— Спасибі,— сказав Грицько та й поспішає скоріше додому, а сам радий, що добув чого йому треба було.

Дійшов до своєї хати, оглянувся назад, а там уже нічого не видно — ні діда, ні вогнища. Увійшов до хати, висипав багаття на припічок, засвітив свічку, приліпив до образів, помолився і сів паску їсти з своїми дітьми, що так довго його ждали. Потім зирк Грицько на припічок, а там замість багаття лежить куча червінців. Як побачив те Грицько — і обімлів від радощів,— і очам своїм не вірить. Перехрестився Грицько, узяв у руки один червінець, а він так і засяяв, і не глянеш на нього.

Так світ платить

Була змія; зайшла під великий камінь, а камінь осівся і привалив її так, що вона відти ніяким способом не могла вийти. Ішов стрілець на полювання, сів на тот камінь відпочивати і вчув, що під каменем щось говорить:

— Хто би мене відси випустив, то би велику нагороду дістав.

Він мав сокиру, пішов, утяв пільги, підважив тот камінь, а під каменем змія велика, з котрої мала робитися язя, він її випустив відти та й гадав собі, що вона справить його на які гроші, як то давно звикли, що опришки ховали. Зачав казати:

— Що ти мені за нагороду даш, що я тебе відси випустив, що ти тут не вгбла?

А вона каже:

— Я тобі таку нагороду дам, що маю тебе з'їсти!

А він каже:

— То так світ платить; кому ти не даш загинути, той тобі не дасть на світі жити. Та жди, — каже, — тут лиш ти та я; та ще є звірина, будемо її кликати, аби нам робила право.

Закликали вовка, розказали, як було; вовк сказав:

— Так світ платить; кому ти не даш загинути, той тобі не дасть на світі жити.

Кликали ведмедя, теж так сказав; кликали більш звірини, теж так казала. А закликали лиса; як прийшов лис, казав до нього стиха:

— Коби мені дав курку, я би тебе оборонив від цієї язі.

А він каже:

— Я би дав і десять, аби мені порадив!

Як прийшов лис, то сказав:

— Я інакше вам право не можу робити, лиш мусите іти на місце, де її випустив.

Пішли вони на те місце. Сказав лис:

— Лізь там та й лягай, най я вижу, як ти там лежала.

Вона залізла і лягла; лис на того кивнув:

— Тручай камінь так, як був!

Той трутив камінь, змію привалив, і лисові файно вклонився і сказав:

— Прийдеш увечері за куркою.

Прийшов додому, розказав жінці, як було.

— Але треба дати лисові курку, що мене від смерті оборонив.

А жінка відмовляє:

— Я би курку не дала!

Лис прийшов та й по подвір'ї шукає, де та курка зладжена. Але скликав собі більш лисів на празник до тої курки. Тоті були на боці, а той пішов ід хаті. Уздрів чоловік лиса та й каже до жінки:

— Жінко, треба винести йому ту курку!

Вона каже:

— Як маєш свою, то винеси, а я свою не дам! Я тобі кажу, аби ти взяв рушницю та аби того лиса вбив!

Він послухав жінки, взяв рушницю, стрілив у лиса і лиса вбив! Лис як здихав, то тогді зарів та й сказав:

— Добра то є пословиця, що кому ти не даш загинути, той тобі не дасть на світі жити.

Решта лисів як учула, так набігла і того стрільця коло хати роз'їла. Через курку, що жінка не хотіла дати, то погиб і лис, і стрілець.

Палиця

Прийшов один дід до корчми і мав собі гарну палицю. А в корчмі сиділо два чоловіки та й давай чіплятися, ні сіло, ні впало, до діда.

— Дивись,— кажуть,— це нашого старшини палиця! А де це ти її взяв, діду? Украв, га? Признавайся!

Дід мовчить, уже й злякався, хоч палиця та не крадена, а його власна. Коли саме на це ввіходить старшина до корчми. Тії причепи зараз до його:

— А правда, то ваша палиця? Чи не вкрав її дід у вас?

Старшина глянув на палицю: та й гарна ж! І закортіло йому ту палицю відняти.

— Ай справді це моя! Де це ти її узяв, діду?

А дід уже схаменувсь, питає:

— Чуєте, пане старшино, то ваша палиця? Візьміть, як ваша!

Старшина бере.

— Так,— каже дід,— добре! У нашім селі злодії обікрали церкву і тую палицю там покинули, забули; а люди дали її мені, щоб я ішов у світ: хто буде казати, що то його палиця, той церкву обікрав.

Старшина тоді туди-сюди... Та що робити? Не то палицю віддав, а ще й заплатив дідові, щоб нікому не казав.

Заморське яйце

Одного разу, ще в давні часи, жив собі багатий — пристрасний коняр. Як тільки почув про гарного коня, зразу мчить туди, щоб придбати для своєї стайні. Єдина його мрія — мати таких коней, яких ще ні в кого нема. Тож і вештався цілими днями по ярмарках, аби не прогавити доброї нагоди.

От якось цей завзятий коняр приїхав до міста.

Помітив його бідний селянин, який приніс на продаж баклажани. Тоді ще такі овочі були рідкістю. І селянин вирішив покепкувати з багача. Зняв з голови крисаню і низько поклонився.

— Маю для вас, паночку, товар.

Багач зупинився і витріщив очі на рідкісні овочі.

— Чим це ти торгуєш?..

— Торкую я заморськими яйцями, з яких виупляються лошата. Та такі красиві, яких ні в кого ще нема!

— Ти диви! — здивувався завзятий коняр.

Бачить селянин, що багач не вельми на розум багатий, та й каже;

— Слухайте сюди... Покладете оце яйце в решето, самі сядете на нього і будете сидіти, поки лоша не виупиться.

— І довго треба на ньому сидіти?..

— Три тижні, не більше.

Почухався в лисину багач:

— А чи не може хтось із слуг на ньому сидіти?..

— Чому ні? Але в такому разі виупиться лише нікчемна шкапа.

Зітхнув багатій і вибрав якнайбільший баклажан.

— Що просиш за це?

— Сто талерів, ні шеляга менше.

— То дорого! — скривився багач.

— Зате через рік ви будете мати такого коня, що й під цісаря не стидно!

— Гаразд, одне яйце беру, — заквапився коняр. — Якщо виупиться з нього таке лоша, як кажеш, то я у тебе цілий віз оцих яєць куплю.

Повернувся багатій додому, звелів наймичці принести до його спальні решето й вистелити його гусячим пухом. Потім обережно поклав на м'яке

дно заморське яйце і сів, як квочка на сідало.

— Тепер ще обклади мене зі всіх боків подушками і перинами, бо мені тут довгенько сидіти,— сказав багач оторопілій наймичці.— Будеш приносити мені їсти й пити. І нікого не впускай! Говори всім, що я занедужав.

Сидить багач на решеті тиждень, сидить другий та все прислухається, чи не чути іржання лошати... Минув і третій тиждень — не подає голосу лоша!

«Не обдурив мене той хлоп? — стривожився багач.— Почекаю день-два...»

Але й за три дні не висидів лошати.

Розсердився багач, захопив овоч, вибіг на город і з усієї сили вдарив ним об землю. А під головкою капусти саме сидів заєць. Сполоханий, він метнувся вбік і щодуху дременув у поле!

А багач подумав, що то і є лоша, та й стрімголов кинувся за ним. Але куцохвостий уже зник з очей.

Багач схопився за голову:

— Такого коника я втратив!

Потім довго никав по всіх ярмарках, сподіваючись зустріти селянина з дивовижними заморськими яйцями. Та марно! Хитрий селянин, видно, намагався не потрапляти вже йому на очі...

Мудра баба

Ішла одного разу дорогою стара баба. Побачила на землі ташку, підняла, подивилась. А в ташці — гроші. Подумала собі баба так; «Не візьму я цих грошей, бо гроші — гріх і смерть!» І кинула ташку знову на землю.

Слідом за бабою йшли два жандарми. Як помітили на дорозі ташку з грішми, здивувалися.

— Ба, чому баба гроші не взяла? — каже один.

— Бо дурна,— каже другий.

— А може, баба щось знає? — питає перший.

— Доженемо її, зазвідаємо! — відповідає другий.

Побігли за старою, догнали, питають.

— Бабко, чому ви пройшли повз ташку з грішми і не взяли її собі? Може, ви дуже багаті?

— Небагата я, небожата. Не маю й на сіль...

— Та чому ви не взяли собі бодай половину?

— Грошей мені не треба. Гроші — смерть!

Жандарми розсміялися.

— Та чи не казав я тобі, що баба неповного розуму,— сміється жандарм.

Певно, дід бив бабу по голові мішком,— регочеться другий.

Стара жінка пішла собі шляхом, а жандарми сіли на великого каменя й почали ділитися грішми. Коли вже поділилися, захотілося їм випити. Старший каже молодшому:

— Тут тобі сотня! Біжи до села, купи горілки і якоїсь закуски.

— Охоче! — відрпортував молодший, побіг швидко до корчми.

Сидить старший біля грошей, милується новими сотнями й думає собі так: «Яке велике щастя! Куплю собі маєток, оженюся й буду паном. Буду жити без жури...»

Тримає в руках ташку жандарм, дивиться на неї жадібними очима й думає: «Добре б покласти до кишені всі грошики. Чому я мусив ділитися з молодшим? Я ж перший помітив на дорозі бабу з ташкою?»

І додумався вбити того, що пішов.

А тим часом молодший жандарм вертався з горілкою. Він теж пошкодував грошей, що припадали старшому. І вирішив. «Всиплю я до пляшки

отрути». Так і вчинив.

Як тільки він прийшов, а старший на нього з багнетом! Вбив товариша. Лежить мертвий жандарм на дорозі, старший дивиться на нього. Стало йому не по собі. Взяв і випив трохи горілки. І тут сам упав мертвий.

Як Іванко водив корчмарів

Це було давно, та й не дуже давно. Із кількох сіл люди повиганяли корчмарів, і вони блукали, як бездомні пси, по Буковині. Одного разу вздріли серед поля парубка. Покликали його і питають:

— Ти хто такий?

— Іванко.

— Куди ідеш?

— Найматися. А ви?

— Ми — корчмарі. Нас вигнали за те, що людям втіху продавали. Шукаємо, де б поставити собі нові корчми. Ставай до нас на службу.

— А що буду робити?

— Наразі нас водити, бо, ади, заблудилися.

Іванко пристав. Ішов весь день попереду, а корчмарі, як п'яні, теліпалися за ним. Увечері завів їх до лісу. А тут уже стемніло. Корчмарі так боялися, що аж зубами клацали. Ішли купою, сліпо наступали один одному на ноги, штурхалися й сварилися.

Іванко сказав:

— Ану, корчмарі, спати!

— На землі? Без подушки?

— Зараз знайдемо подушку.

Пішов Іванко по кущах, помітив купу мухариць та й каже.

— Лягайте сюди головами і мовчіть собі.

Почули мухариці, що хтось ліг на їхню хату, і повилізали. Обліпили корчмарів, почали кусати. Ті переверталися з боку на бік і форкали, як коні.

— Іванку, що то нас кусає?

— Спіть собі тихо, то — малі вовки. А як почують і великі, то від вас залишаться тільки черевики.

Корчмарі притихли. Мусили терпіти.

Уранці встали, а за Іванком і слід пропав. Довго його кликали.

— Відай, вовки з'їли нашого слугу,— сказали корчмарі.— Файний був неборака, вірно нам служив.

А Іванко вибрався із лісу й натрапив на циганів, що варили сьорбавку в задимленому горщику.

— Що хочете за горщика? — спитав.

— А що даси?

— Даю чотири крейцери.

— Добре, можеш брати.

Взяв Іванко горщика, накопав бараболі. Відтак приніс води, сів серед дороги й розклав ватру. Забулькала вода, почало варитися. Раптом почувся з хаші галас. То корчмарі сварилися, бо кожен із них хотів бути старшим і не могли прийти до згоди. Коли вздріли найми́та, зраділи.

Іванко нараз погасив вогонь, порозкидав грань і обгорнув горщика пилюкою. А вода продовжувала булькати. Корчмарі дивилися й очам своїм не вірили.

— Що це таке, Іванку?

— Це чарівний горщик. Як обгорнеш його порохами, то можеш у ньому і вода зварити!

— Продай нам!

— Сто золотих!

Корчмарі дали гроші. Іванко вилив воду, забрав зварені картоплини й пішов собі далі. Ішов, що йшов, коли глип — на дорозі віз із поламаним колесом. Закотив рукави і взявся до роботи. Полагодив колесо, поклав на своє місце. Потім сів на воза і відпочиває.

А корчмарі тим часом накопили в полі бараболі, принесли у горщику води й обгорнули його порохами. Та вода не кипіла, сніданок не варився. Розсердилися корчмарі й гепнули горщиком об землю, аж черепки полетіли. Побігли в той бік, куди пішов Іванко. Ішли, що й йшли, коли глип — легінь лежить на фірі та хропить.

— Ох ти, дурилюде!

— Гов, корчмарі! — схопився Іванко.— Що сталося? Не варить? Зачекайте! Які ж слова казали ви тоді, коли набрали води в горщик?

— Плямкали язиками, бо дуже їсти хотілося.

— Ото дурні!.. Треба примовляти такими словами:

Булькай, булькай, булькотання,

Най ся варить нам снідання

Із водички й маңдiburки —

Таке смачне, гейби з курки.

— Файні слова, Іванку, але ти їх нам не говорив.

— Бо ви не просили. Побоялися, напевно, що доведеться доплатити якийсь нещасний крейцер. Тепер ходіть голодні, як пси!

Корчмарі застогнали:

— Ледве ноги волочимо. Щось роби, Іванку.

— Як не можете вже йти, то витягніть цю фіру хоч на гору. А далі я вас повезу. Так вам буде легше.

Легінь простерся на соломі та й дрімає далі. Корчмарі запряглися, натужилися і потягли воза. Ледве-ледве викотили вгору.

— Вставай, Іванку,— розбудили парубка.— Ми своє зробили.

— Добро,— скочив на землю Іванко.— А тепер ви сідайте на фіру, я вас повезу.

Тримаючи за дишель, легінь трохи побіг, а потім відскочив і пустив воза з корчмарями, аби сам котився вниз. Фіра так тарахкала, що аж земля гуділа. Зупинилася в долині. Корчмарі, від страху напівмертві, не злізали з фіри — переодягали портяниці...

— Ну, тепер вас поведу на спочинок! — підійшов Іванко. Корчмарі зітхнули і попленталися слідом.

Легінь підвів їх до дерева:

— Вилізайте на самий вершок, прив'яжіться до гілля і спіть. Тутешні вовки особливо люті!

Корчмарі один за одним видряпалися на дерево і позасинали там, як кури. Серед ночі Іванко пообрубував найнижче галуззя, настелив на землю і ліг собі спати на м'якшому. Вранці корчмарі пробудилися і оторопіли:

— Іванку, хто це обламав гілля?

— Вовки повідгризали.

— А чому не пантрував?

— Та задрімав трохи. Потім залюлюкав — і вони повтікали.

— Як нам тепер злізти?

Іванко порадив:

— Найсильніший із вас най запається за міцну гілляку, а решта ловіться один одному на ноги і злізете, як по мотузку.

Корчмарі не скоро знайшли найміцнішого. Та ось один вхопився за галузку й повиснув у повітрі. Коли почали спускатися, найсильніший крикнув:

— Іванку, в мене вже затерпли руки. Що робити?

— Поплюй на долоні.

Той поплював, і всі корчмарі гепнулися, як мішки з квасолею.

Посиділи трохи, очуняли, і повів їх Іванко у поле. А там цвіла гречка.

— Що це таке, Іванку?

— Така річка. Бачите, аж піниться. Треба перепливати. На другому березі є хата, де можна й відпочити. Ану, кидайтеся у хвилі.

Корчмарі, заплющуючи очі, падали у гречку. Махали руками, дерлися по груддю.

— Нічого, ще трохи!..— підбадьорював Іван.

З гіркою бідою переповзли лан і опинилися над Прутом. Були дуже сердиті. За посміх Івана засунули в міх. Домовилися: доки в хаті трохи відпочинуть, най міх лежить на березі, бо не мають сили кинути його в річку.

Сидить Іванко у міхові й думає, як має врятуватися. Коли так журився, почув, що їде якась бричка. Вій почав кричати:

— Рятуйте! Не вмію ні читати, ні писати, а мене завтра вранці хочуть за цісаря покласти!..

А на бричці їхав старий дідич. Він подумав: «Я й без того маю білі калачі, а ще як стану цісарем?!» Скочив із брички, випустив Іванка, а сам раз-два заліз у міх. Іванко ж сів у бричку і поїхав.

Корчмарі повставали, шпурнули міха з дідичем у Прут і рушили в дорогу. Ішли, що йшли, коли глип — Іванко їде бричкою. Корчмарі зупинилися і аж роти пороззявляли.

— Де ти взяв, Іванку, такі файні коні?

— На тому світі, люди добрі, ви ж мене спроводили туди.

— Ми теж хочемо мати такі коні. — Тоді гайда за мною!

Повів їх на міст і наказав;

— Скачіть один за одним у річку!

Корчмар, що першим полетів униз, пірнув і більше не виринув. Решта сполошилася.

— Чого ви боїтеся? Він там вибирає собі найкращі коні та найфайнішу бричку. Хочете, аби вам залишилися дерлюги й тарадайки? Скачіть!

Після них ще довгий час виходили бульки.

Іванко сів на бричку і поїхав далі. Коли я його здибав, він усе це мені й розповів. А я — вам.

Як Брехач і Побрехач пана обікрали, а попа живого вкрали

Були собі Брехач і Побрехач. Здибалися раз на дорозі, а Брехач каже:

— Ти знаєш, я такого птаха видів, що як зніс яйце, то дванадцятіро людей не могли підоймити.

А Побрехач:

— Так, так. Я того птаха видів. Він як сів на хату, то та відразу розсунулася, лише дах лишився.

А Брехач каже:

— Більше-с нічого не видів?

— Видів,— каже Побрехач,— як чоловік зрубав головку капусти, то дванадцять пар волів везли на торг. А як пустився іти дощ та як відірвав листок, то все місто сховалося.

От порозумілися Брехач і Побрехач та йдуть собі далі. Порадилися, де би то що вкрасти.

Ідуть вони та ідуть. Але заблукали до одного пана. А він мав слугу Яся, що все казки перед сном говорив. А той Ясь пішов десь на spacer.

От Брехач тихо зайшов до сіней, а там через двері з покою.

— То ти, Ясю?

— Я,— каже Брехач.

— То скажи ми що.

— Та хіба про Брехача та Побрехача.

— Та най буде,— каже пан.

— От був собі Брехач та Побрехач,— каже Брехач.— Та прийшли вони до одного багатого пана пізно.

А сам через вікно подає Побрехачу шмаття із шафи, шаплик і відра, міхи із збіжжям.

— Ну, ну? — допитує пан.

— Украли цілу шафу фанти,— каже Брехач.

— Украли, кажеш?

— І міх пшениці украли.

А пан на ліжку аж підскакує із дивниці. Як тоті злодії так потихо все покрали.

Коли дивиться Брехач — іде Ясь. Вони з Побрехачем сховались на городі і все добро закопали.

Але приходять вони через тиждень на те місце, сіли в кропиві коло паркана та й слухають, що пан каже. А він мало не плаче, бо його брат, ксьондзом робить, на ціле село сміявся, як пана обрабували, а він був у хаті.

Змилосердилися Брехач з Побрехачем над паном. Вернули йому все добро і пішли шукати попа.

І що вони придумали: пішли убрід, наловили шістсот раків, насукали з воску шістсот свічок і причепили ті свічки до раків, позасвічували та й пустили раків уночі до церкви.

Брехач надів на себе попове убрання та й править. Виходить піп надвір, коли чує: хтось у церкві співає, ніби править за мертвим.

Іде він, відмикає двері, а Брехач відразу до нього.

— Я — святий Гавриїл. Прийшов до тебе, взяти тя живцем до неба, бо-с добре служив громаді.

Піп спудився, приходить захеканий до хати та й каже до жінки.

— Лагідь мені чисту сорочку, бо я іду до неба. Прийшов щойно святий Гавриїл і наказав, аби я зараз був готовий.

Зібрався піп, прийшов до церкви, а Брехач каже.

— Святий отче, залазьте в отой міх, аби ніхто не смів видіти, як ми будемо летіти до неба.

Брехач з Побрехачем зав'язали міх, витягли через поріг попа та й тягнуть через плоти. Натовкли добре, натовкли, аж принесли під хату до його брата. Присилили до верха грушки і пустили. А міх то вгору, то в долину. А піп звідти.

— Йой, як-то я вже високо залетів. Правда, святий Гавриїле?

— Правда, правда, — каже пан, що вийшов з хати.— Як прилетиш з неба, то аби-с більше реготався з мене, бо будемо з того рахунок здавати.

Ведмідь і черв'як

Перед однією печерою, в якій ночував ведмідь, було одно велике дерево, що, ростучи та товстіючи, щораз більше заступало вхід у печеру.

Одного дня розлютився ведмідь на дерево й хотів його звалити. Побачив це черв'як із другого всохлого вже дерева та сказав ведмедеві:

— Ти думаєш, що звалиш його власною силою. Не можеш. Коли тобі перешкоджає, знайди інше місце, заки я звалю це дерево.

Ведмідь розсміявся та став глузувати з черва.

— Краще мовчи, дурню! Як ти, такий малий, можеш звалити дерево, що я його не можу звалити?

— Поживемо — побачимо! — сказав черв, уліз у дерево, та ще й рік не минув, як він звалив його. Тоді кликнув на ведмедя та сказав йому.

— Ти дужчий від багато звірят, звалиш коня й вола, але з нас двох хто сильніший — ти, великий, чи я, маленький?

— Я сильніший,— відповів ведмідь,— але не міг звалити дерева відразу, бо тоді був ослаб. А так, як ти, валити цілий рік — то не штука!

А черв'як сказав йому:

— Е, крутиш, мій ведмедю! Моя сила певніша, хоч і повільна. Бо не даром каже прислів'я. «Мала капля лупає скелю».

Два товариші

От кажуть люди, щоб до Юра було сіно і в дурня; а як до Благовіщення дозимував скотину, а на Благовіщення хоч на лубочку вивези на луку, то вже не здохне.

Ото я вам скажу:

У одного бідного чоловічка конячка одним одна була, та й ту у велику силу до Благовіщення дозимував, а на Благовіщення тільки живу вивіз на луку. Ото як зачала та конячка гризти траву, то трошки й подужчала. Скоро на ноги підвелась — і пішла далі, від вітру валяючись.

Ото йде, коли зустрічає її Прало, такий кінь великий та дужий, що ніякого звіра не боїться, та й каже:

— Здоров був, товаришу!

Глянув кінь на товариша та й подумав: «Це не мені товариш», та й відказав:

— Доброго здоров'я!

Ото й питає ситий худого:

— А куди ти йдеш?

— Та йду світ за очі.

— Та й я туди ж, так нум товаришувати.

— То й нум! — сказав худий кінь.

Ото й пішли вдвох.

Ото йдуть та й балакають; а ситий і каже:

— Скажи мені, як тебе звуть? А худий відказав: «Пакінь».

— А я Прало,— сказав ситий,— ходім же тепер на залізний тік пробувати сили, хто дужчий.

— Ходім! — сказав тоненьким голоском Пакінь, бо він світові рад.

Прийшли на тік. Ото Прало каже:

— Бий, Паконю!

А той:

— Бий ти!

От Прало як ударить, то аж тік гнеться, а Пакінь як ударить, то вогонь креше. Ото Прало й задумався: «Який він сильний, не мій товариш: я як ударю, то іскри не сиплються, а тільки тік гнеться, а від нього сиплються

іскри!» А того й не знав Прало, що Пакінь підкований: хазяїн на зиму підкував та й забув вирвати підкови, як на луку витяг.

От Прало й каже до Паконя:

— Ходім, товаришу, ще до моря: хто більше води видме?

— Ходім,— сказав Пакінь.

Ото пішли. От Прало як духне, то за малим риби за хвосту не вхопить — аж до сухого. А Пакінь похнюпив голову в воду, язик висолопив, бо тільки живий, а шука думала, що м'ясо,— хап його за язик, а Пакінь — клац її зубами та й каже до Прала:

— А що, товаришу, чи ти що піймав?

— Ні,— сказав Прало.

— А я піймав!

Ото глянув Прало на Паконя та аж ізлякався, що таку шуку велику держить Пакінь у зубах, та й каже:

— Ходім варити, товаришу, тепер є що!

А сам тільки голову почухає та поглядає на Паконя та й думає: «Оце знайшов чорта не за свої гроші!»

Ото розіклали вогню, щоб варити ту рибу. Прало й каже:

— Сиди ти, товаришу, тут біля вогню, а я дров принесу.

— Ну, й добре! — сказав Пакінь.

Сів і голову похнюпив: сказано — три чисниці до смерті; а сорока думала, що неживий, та хап його за язик! А Пакінь — клац зубами та й держить у роті. От Прало приходить, а Пакінь питає:

— А що, товаришу, чи піймав що?

— Ні,— сказав Прало.

— А я піймав! — відказав Пакінь.

Дивиться Прало, аж справді держить сороку в зубах Пакінь.

Здивувався Прало та й каже:

— А де це ти, товаришу, взяв сороку?

— Е, товаришу,— сказав Пакінь,— я під небесами літав та й піймав!

Дуже зажурився Прало та й каже: «Е, це не мій товариш: коли він рибу в морі ловить і птицю попід небесами, так куди мені зрівнятися! Хоч я дужий і дуби з корінням ламаю, так я птиці попід небесами і риби в морі не піймаю!» Отак думав Прало сам собі і міркував: яким би побитом від Паконя втекти?

Ото каже, подумавши, Прало:

— Вари, товаришу, а я піду, може ще дров принесу.

— Добре,— сказав Пакінь.

І пішов Прало, та навкруги, та навтікача, біжить та оглядається, та й каже: «Нехай тобі нечистий батько! Ти не по моїй силі, хоч би утікати від тебе!»

От біжить Прало, коли зустрічає вовка. Вовк і каже:

— Здоров будь, Прало.

— Здоров, вовче, та мовчи! — сказав Прало бозна яким голосом.

— Та що там таке? Розкажи! — сказав вовк Пралові.

— Ось що! — став Прало розказувати. — Я зустрівся з товаришем і хотів із ним побрататися; ото й пішли сили спробувати — хто дужчий. То як ти скажеш? Я як ударю, то залізний тік гнеться, а він як ударить, то вогонь креше. Ото пішли води дуги до моря; то я як духну, то аж до сухого, а він і рибу піймав. От пішли варити тієї риби, то як на твою думку? Я поки дров приніс, а він уже й сороку піймав! Так я оце подививсь, що не по моїй силі, та й давай тікати від нього.

— Та як же його звуть? — спитався вовк Прала.

— Пакінь, — сказав Прало.

— Е, так я таких умію підголювати, — сказав вовк, — тільки покажи, де він.

— Е! — каже Прало, — я тебе туди не поведу, а покажу: ген там на долині, під могилою, вогонь палає — то товариш мій Пакінь розкладає.

Ото подивився вовк, увесь затрусився і сказав:

— Сиди ж ти, Прало, та дивись, а я піду і тобі шкуру принесу на чоботи, щоб нікого не боявсь, а нам віри йняв, що ми таких братчиків уміємо підголювати.

Ото пішов вовк до Паконя, як ухватив за хвіст — і до голови обдер шкуру і Пралові подарував. Остався Прало сам, а Пакінь пропав ні за цапову душу.

Оце вам казка, а мені бульбиків в'язка.

Про богатиря Димка та його зятя Андрушка

Давно-давно, коли люди не мали ще ні вогню, ні мисок, ні ложок, оселялися вони по берегах річок. От там і жили собі. Йшли, йшли, поки нашли місце зручне — річка велика,— можна і оселитися. А там, дивись, коли збиралось все більше і більше людей, почали робити хатки земляні. Аж потім знайшовся між ними один міцний чоловік, звали його Димко. Він такий був силач, що охороняв те село і ту річку. Візьме кия і як прийде який лихий звір на село, то він кием махне — і уб'є зразу.

От уже він став дорослий, почали баби говорити:

— Треба женить Димка.

А була серед них баба Марія, жила сама собі в лісі, її звірі не займали. Оце було забіжати вовки в село, нароблять шкоди, а її не зачеплять. То люди і стали говорити Димкові:

— Ти, Димко, ходиш на полювання, зайди до баби Марії, подивись, що вона робить.

Так він раз ішов, коли чує розмову у бабиній хаті. Він і гукнув, а вона вийшла, та така страшна, що Димко перелякався: ну відьмачка — і все. Він сказав їй «здрастуй», а вона відповідає:

— Добре, що прийшов, а краще іди собі.

Він узяв та й пішов собі. Дома сказав своїм:

— Бачив я ту бабу, така страшна, що і вночі може приснитися.

Прийшов вечір, полягали спати, а він, сонний, давай кричати.

Мати до нього:

— Що тобі, сину?

— А не бачите? Баба!

От як настав день, узяв він свого кия і пішов до тієї баби. Прийшов і каже:

— Здрастуйте, бабусю. Скажіть, що у вас за сила, що я вас і вночі бачу?

А вона відповідає:

— Добре, що побачив, то будем разом бенкетувати. Іди додому і скажи

батькові і матері, щоб тобі дозволили взяти в селі дівчину за жінку, та щоб звали її так, як мене, Марія.

Батьки дозволили. Він пішов, узяв її і, жонатий, почав ще більше полювати на звіра.

Пожили вони годочків два — знайшлась у них дочка Олена. Як тільки вона знайшлась, то прийшла до них та баба Марія і дала в подарунок шматочок кременя, камінчик і губку. Дала та й каже:

— У вас нема вогню, то я вам його дарую. Бийте камінчиком об камінь — і губка запалиться.

І Димко роздув вогонь так, як веліла бабка, і зробив у себе в домі димище. Всі люди збіглися, бо ж вони ще не бачили вогню, збіглися дивиться, що воно за диво.

А баба сказала йому:

— Вийди і скажи людям: «У мене є дочка, і це її щастя».

Люди почали розходитися. Як настав вечір, то сусіди почали брати у Димка жару, розкладали й собі вогонь та грілися біля нього цілу ніч. А на другий день обирають Димка старшим на селі. Тоді він почав підбирати собі компанію товаришів, щоб іти в ліси на охоту. Як дійде Димко і його товариші до річечок, де люди живуть, розкладають вогонь. Люди спочатку бояться, а потім ідуть за ними. Він вийде і скаже:

— Беріть усе своє, ідіть за нами. У вас тут звірі, а у нас вам буде добре, ми вас охоронятимемо.

Вони беруть свої буйволи, слони і переходять туди, де живуть Димкові люди, поселяються з ними, пускають свою худобу до їхньої.

От як уже стало село більше, баба Марія знайшла собі в лісі хлопчика, місяців шість-сім. Знайшла та й каже:

— Це моє щастя. Цей буде мене гадіти.

А воно мале обзивається:

— Я,— каже,— бабусю, ваш буду.

Вона його взяла і втішається, що таке маленьке, а вже балакає.

А дома та баба мала таку міну (такий підкоп попід землею, наче погріб), а в тій міні міцне вино. Почала вона тим вином свого хлопчика напувати. А він як вип'є, то стає ще кріпший. От вона тоді й каже сама до себе:

— Добре, що він п'є, це буде мій.

І назвала його Андрушком. Стало йому годочок, він уже бігає. Але баба не дозволяла йому в село йти. І сільські назвали його диким, за те, що не хоче до них іти.

Одного разу Димко вибрав собі більше мисливців, і пішли в другу сторону лісами аж до чистого поля. Біля річки народ здибали. І там своє чудо зробили — розклали вогонь. Димко і цим людям сказав:

— Заберіть усе, ідем туди, до мене.

Розмножилось село, стало велике.

Коли це в один деньок летить поверх села змії. Люди всі полякались, припишкли. А змії летів-летів та й став край річки. Як став, почав свистіти, а люди і скотина зовсім поперелякувались. Тоді Димко скликав своїх вояків, взяли дрючки в руки і йдуть назустріч змієві. А змії піднявся вгору і до них скочив. А Димко як махнув своєю палицею — і відразу вбив того змія. То ті мисливці сказали:

— Зарити його поглибше, щоб ніде і слідочка його не було. Зарили позад бабиної Марїїної хати. Баби якраз не було вдома, а хлопець-приймачок Андрушка то все бачив і говорить бабі:

— Бабо, тут щось копали поза нашою хатою.

Тоді баба пішла до Димка і питає:

— Що ти там робив за моєю хатою?

Він їй відповідає:

— Летів змії, ми його вбили і там закопали.

То вона йому й каже:

— Це була твоя смерть, а прилетить другий, то буде для твоєї дочки смерть. Ти бережи її, не пускай нікуди.

Димко послухав, а сам думає: «Що це вона за баба, що знає наперед?» Приходить додому і каже до жінки:

— Бережи дочку Олену.

От жили вони, жили. Розбагатіли, мають уже досить добра. А баба свого синочка навчає:

— Андрушко, ти будь обережний, нікуди не йди, будеш старшим цього села.

А сама баба скрізь ходить і вночі і вдень. Її ніякий звір не займає. Вона в лісі мала таку потаємну яму, де стояло троє коней, то вона вночі сяде на коня і летить.

От вона прийшла раз, а Андрушко їй і каже:

— Бабо, ви що робите в лісі? Скажіть! А то піду в світи.

На другий день баба бере його і йде з ним в ліс. Доходять до дуба, баба вдарила ногою тричі об землю, відкрились двері. Заходять, там троє коней: чорний, гнідий і білий. Вона й каже:

— Оце твоє багатство, тільки будь розумний, слухай мене.

Він зрадив. Баба гука до нього:

— Андрушко, а йди сюди!

Завела його в куток, а там три бочки з вином. Вона дала йому склянку вина. Він випив. А баба й питає:

— Ну як?

— Можу твого коня підняти на руки — таку силу відчуваю.

То вона дала йому ще склянку вина рожевого. Він випив і каже:

— Неначе не на землі стою, а лечу,— така сила в мені.

Тоді вона дала йому ще склянку білого вина.

Як виходили вони вже зі схованки, то коні заржали, а баба вдарила тричі ногою об землю — і двері зачинились.

На другий день баба вже дозволила своєму Андрушкові йти в село. А він після того вина став такий гарний та міцний, що всі дивувались, де баба такого взяла.

Прийшов він увечері з села додому та й каже:

— Бачив я на селі хлопців і дівок, але не сподобалася мені жодна.

Баба сказала:

— Твоя доля у Димка — в нього є дочка Олена. Ти її не бачив. Ну скоро будеш бачити.

От через якийсь час знов налетів триголовий змії на те село і почав говорити людським голосом:

— Димко, дай твою дочку мені на проживу.

То Димко прийшов до змії і почав просити:

— Я тобі дам скотину, яку хоч, все дам, що хочеш, а дочки не бери.

А змії сказав:

— Завтра виведи дочку у таке-то місце, а то не дам вам води.

Сказав, піднявся і полетів. Люди всі полякались:

— Прийшла вже нам смерть,— гомонять.

А Димко й говорить:

— Поки що просив тільки мою дочку йому віддати.

То жінка Димка, мати Олени, іде до баби Марії в ліс. Приходить і каже:

— Бабусю, ідіть визвольте нашу дочку! Бо завтра маєм вивозити її.

Бабуся відповідає:

— Ідіть, беріть і вивозьте туди, де він наказав, а ми (не каже «я», а «ми», знається, з сином) будем з ним говорити.

Переночували вони, взяли оділи дочку, і вся жінота і чоловіки села виводжають її, як на похорон, живу. А баба й каже до свого Андрушка:

— Дивись, оце твоє щастя йде.

Іде батько, мати, й вона, і всі люди вслід. Прийшли у ліс, куди змії наказав. Попрощались усі з нею. Осталась вона там сама.

А баба взяла свого синочка і скоренько повела у свою схованку. Дала йому три склянки вина, вивела йому гнідого коня і каже:

— Їдь і не дивись назад, тільки вперед, там буде дочка Димка, Олена. Стоятиме вона там, де великий дуб. То ти сховай коня за дубом, підійди до неї, спитай, хто вона. Вона буде плакати, бо смерті чекає, а ти їй скажи: «Не плач, я змія вб'ю».

От той Андрушко поїхав, все так зробив, як баба веліла. І Олена дала йому платочок у руки, а він втирається і сміється. Вона баче то та й думає: «Я смерті жду, а він сміється». Коли це кінь його за дубом як ударив копитами в землю, то аж дуб захитався, а він сказав:

— Оставайсь здорова, Олено,— подав руку їй,— і чекай на мене, я приїду.

Вискочив на коня і поїхав. А вона там, бідна, плаче.

І враз зашумів ліс сильно, і вона ледь не вмерла від страху.

А той Андрушко не виїхав з лісу, а кинувся зі своїм конем назустріч змієві. От він як піднявся вгору на коні і прямо на льоту змієві зняв одну голову мечем. А змій заревів, аж земля затряслась, і заговорив людським голосом:

— Не бий мене, я буду тобі вірно служити до смерті.

Андрушко не слуха (баба сказала бити, поки всі голови не зіб'є змієві). Б'є він мечем і зняв усі голови зміїні.

Як тільки зняв він останню голову, все з змія витекло і став він, як порожній мішок (у змія ж кісток нема). То Андрушко узяв, відволік ту зміїну шкуру і звалив на неї скелю. А сам зайшов за дуба й каже:

— Олено, іди додому, змій уже вбитий.

Вона з радості подивилась на нього, який він є (раніше зі страху не дуже дивилась).

А він на коня і поїхав.

Тим часом циган, який ішов у стороні і все чув та бачив, умазався у зміїну кров, доганя Олену і каже:

— Я тебе врятував.

Що вона, бідна, скаже? Мовчить. Ідуть вони удвох у село. Як побачили батько й мати, що вона жива, та так зраділи, тільки дивуються, чого ж циган.

— Що це таке — із змія зробився циган?

Вона почала говорити:

— Мене врятував один красень, на коні був. Він сказав: «Іди!» А цей прийшов потім і говорить, що він мене врятував.

Зібралися люди і судять:

— Ну, як він врятував, то нехай живуть.

А вона не хоче, плаче, доказує, що це не той. І вже були порішили на такий-то день весілля. А баба Андрушкова усе узнала та й каже синові:

— Готуйсь, на неділю підем гулять.

Діждали неділі, баба бере його, веде до того дуба, де була її потаємна яма, вдарила ногами об землю — двері відкрились. Заходять усередину, баба як крикне до коней, так ті коні враз і стали коло баби осідлані. От вона дала Андрушкові три склянки вина і сказала:

— Їдь швидко, бо вони вже за столом.

Тоді він вискочив на білого коня (а ті два збоку вільно йдуть, осідлані) і полетів з кіньми в повітрі, наче птиця.

Долітає до Димкового двору, а там весілля, миру зібралось видимо-невидимо! Та як побачили — хто куди тікати.

Злазить він з коня, іде в хату. В хаті вся компанія за столами. Він заходить і каже:

— Здрастуйте!

І як сказав «здрастуйте», то витяг платочок, що Олена подарувала, і втирається ним. А вона й мати її як побачили, так і закричали:

— Оце наш визволитель! Оце наш зять!

А він почав усім підряд руку подавати — здрастується, доходить до молодого, отого циганчука, що обманув усіх, подав йому руку та й здушив, як оту цигарку, підняв його і викинув із-за столу. А сам сів за стіл поряд з молодого та й промовив:

— Ти моя, Олено, а в мене є мамка і бабка, ідем її приведем.

Вийшли, коні впали перед ним на коліна, вона сіла на гнідого, а він на білого, а чорний вільно їде. Піднялися вони вгору, а там баба стоїть. Впали на коліна — просять, щоб йшла до них. А вона відповідає:

— Ідем до мене раніше погостюємо, а потім до вас.

Підійшла до дуба, вдарила вона тричі, двері відкрилися, а там сяє все. І пити, і закушувати є. Баба почала пригощати: дала по стаканчику винця і закуску таку хорошу, що рідко хто й бачив.

Потім вийшла баба, вдарила тричі ногами, двері зачинились, коні перед ними з'явилися, баба скомандувала коням: «Лягай!» Білий кінь ліг перед Оленою, гнідий перед Андрушком, а чорний перед бабою. Сіли вони і піднялися в повітря.

Як мали вже долітати до двору, а я вийшов та й став біля воріт. От вони спускаються та й гукають:

— Здорові були, діду!

Кажу:

— Доброго здоров'я!

Запросили вони мене в дім, почали пити-гуляти — весілля справлять. І я їв, пив, губи облизував та промовляв: «на мно́гі літа» їм і собі.

Царева донька

Був цар. Цар над царями. І наказав, хто має сина, то най посилає до нього служити, а хто не має — то най їде сам.

Але один цар не мав синів, лише три доньки, і каже до них

— Ну, я мушу іти на службу. А найстарша обзивається.

— А ви, тату, не йдіть, я за вас піду.

Обстригла собі волосся, зібралася за жовніра, сідає вона на коня і їде. А дорога все йшла через ліс. Батько одягнув ведмежу шкуру, перейшов її, а вона налякалася і вернула назад. А тато дома питає.

— Ну, а що ж то є, ти вже відслужила?

— Та ні,— каже,— перейшов ня у лісі звір, а я дуже налякалася і вернула-м.

Їде середуща. А цар знову пребрався у ведмежу шкуру і йде у ліс. І ця налякалася і також вернулася. Тоді наймолодша стала і каже:

— Що, аби я не поїхала,— то не може бути.

Ну, зібралася вона, взяла шаблю, сіла на коня і їде. А батько у ведмежій шкурі виходить проти неї. Вона вихопила шаблю і замахнулася йому голову відрубати. А він скричав:

— Не рубай, бо то я є твій тато.

— Ну добре, що ти обізвася, бо інакше була би голова злетіла долів з плеч.

Їде вона далі, аж на те місце, де мали зібратися всі царські сини. Вже вони зібралися і заприсягалися, що один за всіх, а всі за одного, і їдуть далі. Коли чують, щось у лісі пишчить.

Коли вона, а її вибрали комендантом, стала та й каже до всіх:

— Ходімо перезнати, що то таке.

Пішла вона подивитися. Бачить — гад прожер оленя і не може через роги пролізти і пишчить. Тоді той каже:

— Королевичу, розітни гадові пащу. Я на своїх рогах буду тебе носити, куди лише сам захочеш.

Подумала вона собі, розтяла оленеві роги і стоїть. Тоді гад каже:

— Іди до мого батька і про все це скажеш. Він тобі дасть срібного коня. А як не схоче, то вдариш себе оцими трьома прутиками-однолітками.

Їдуть вони, їдуть і приходять під високу скелю. Виповз відти найстарший гад і питає.

— Що ти хоч? У нас є золото, срібло, діаманти. Що тобі за того дати?

— Я би хотів срібного коня.

Приходять вони під другу скелю, і старий гад як ударив хвостом, то по коліна листя напало з дерев. Як ударив другий раз — аж земля затряслася. Коли він дивиться — іде кінь. Приходить той кінь до нього, поклонився і питає.

— Ну, як хочеш їхати, по землі чи понад лісом?

— Понад лісом.

— Ну, добре.

Їдуть вони, здається їй, що внизу видно, як місяць сходить.

Сідає той кінь на землю, дивиться, а то з морського голуба перо. Узяли вони те перо і їдуть далі.

Приїжджають до того головного царя, а ті всі хлопці вже при службі. Ну, примістили і її. А вона тим пером робить такі великі рахунки, що ті дванадцять синів разом.

Але ті підгледіли те перо і пішли до царя замельдувати. Цар закликає до себе і питає.

— Ти маєш отаке і таке перо?

— Маю.

— Ну, то як не принесеш мені такого голуба, то тобі голова з плеч.

Приходить вона до коня і скаржиться, що біда. Але кінь каже.

— Сідай на мене і поїдемо.

Сідає вона і їде. Приїжджають у степ, до криниці, а там голуб прийшов купатися. Тоді кінь радить.

— Знаєш ти що, я перемінюсь в голуба, а як він прилетить, ми зачнемо жертися, я йому пуцу з-під ока кров, а ти його скоро хапай і поїдемо.

Коли знявся шум — летить голуб. Кінь скоро перемінився в голуба і до того — скіць. Зачали ся їсти, аж пір'я летить, аж із того тече кров.

Вона зловила того голуба за крила, сіла швидко на коня і летить. Прилітають вони, дають цареві голуба, а він узяв його та й каже.

— Добре, голуба ти приніс. Але як ти не привезеш [паню] від того волосся, що в тебе, то знай, мій меч, а твоя шия!

Приходить вона до коня і знову плаче. А кінь радить.

— Іди знов до царя і проси грошей. Як не буде рахувати, то, може, щось з того буде. А як буде рахувати, то нічого з того не буде.

Приходить вона до царя і говорить.

— Царю, мені треба грошей.

— Та йди до каси і бери собі, стільки тобі треба,— каже цар.

Пішла вона до каси, набрала і їде назад до коня. А кінь питає.

— Рахував цар гроші?

— Та ніби не рахував. Тоді кінь каже.

— Їдемо до міста, і ти накупуй різних жіночих речей, кафтаників, черевичків, спідничок, купи паперу, аби мож зробити буду і ще чотири штанглі.

Пішли до міста, всього накупили і ідуть далі назад до царя. Приїжджають до царя, а кінь каже.

— А тепер розкладай усі речі, роби будку і будеш торгувати. Тут має прийти морська царівна на прогулку, вона, як уздрить все це, то схоче щось собі вибрати. А я в той час її схоплю, і повеземо до царя.

Так вони зробили, привезли ту морську панну цареві, а самі пішли. Вона тоді каже:

— Добре, що ти маєш таких знахарів мудрих, що мене вкрали. Але знай: як мені сюда не приставиш мій маєток, то того голова злетить з плеч.

Прикликає цар ту і говорить, аби той весь маєток приспособити. Знов іде вона до коня і плаче. А кінь сміється і говорить.

— Ти скажи цареві, аби збудував до того царя залізну дорогу і привіз над море три вагони смоли, три вагони клоччя і три вагони дров. А там аби таку яму викопав, щоби туди влізлоя тото все.

Їде вона до царя і про все говорить. А цар що — наказав, і раз-два зробилося. Тоді кінь говорить:

— А тепер намасти мене смолою і раз обвий клоччям, і так, поки всю смолу і все клоччя на мене не вив'єси.

Зробився кінь, як гора. Пішов до моря, як заіржав, а звідти зірвався жеребець, що за п'ять хвилин облетів цілу землю. І до коня цього, і давай того гризти. Наївся він того клоччя, що аж не міг йти. Тоді цей зловив його, посадив; на себе і поїхав до царя. А за цим конем прийшли ящірки, гадюки, хробаки і всяка всячина. Тоді та царівна морська наварила якогось пійла, викупалася і стала ще краща, ще молодша. А ця донька царева підмовила, аби і той цар викупався та й аби відмолод. Ну, зварили вони свіжого пійла, а то було дуже гаряче, а цар як скочив у казан та й розплився, лише кістки лишилися.

Язиката Хвеська

Нема гірше од того чоловіка, що не вміє языка за зубами вдержати. А найбільше лихо з жінками. Тільки що почує, зараз уже й задзвонила по всьому селу: «Ой кумасю ріднесенька, що я чула! Та тільки глядіть, нікому не кажіть, бо це таке, що нікому й знати не можна, я це вам тільки...» І почала! А кума почула та другій кумі, а та — третій, а третя — п'ятій — десятій, і ото вже всі про те знають, чого не треба нікому знати.

От були собі чоловік і жінка, Петро і Хвеська. І гарна б жінка була Хвеська, усім гарна, та тільки на язык швидка. Що не скаже їй чоловік, усе своїм довгим язиком розплеще. Просто хоч нічого їй не кажи! Уже її чоловік і прохав, і вмовляв, і сердився — нічого не помага!

От раз поїхав Петро орати та й виорав гроші, скарб. А було це ще за панщини. І дума він: «Як довідається економ, то відніме. А довідається неминуче, бо від Хвеськи не сховаєшся, вона по всьому селу рознесе. Що його робити?»

Думав, думав бідолаха та й надумав: «Треба,— каже,— одучити її од такої поганої звички. Та й гроші щоб не пропали».

Ото взяв він ті гроші, привіз їх додому, заховав, а жінці нічого не каже. А другого дня Петро — в базар; купив там трохи не з лантух бубликів та зайця застреленого, а вертаючись з базару, привернув до річки та витяг з ятерів та з верші рибу, а зайця положив у вершу.

Тоді рибу ту одніс у ліс і порозкидав попід кущами, а ті бублики взяв та й почіплав на одній груші, що на краю лісу стояла. Тоді вертається додому, пообідали з жінкою, от він і каже їй:

— Жінко, а ходімо в ліс, пошукаємо, чи не притхнулась там риба, то позбираємо!

А Хвеська каже:

— Що це ти, чоловіче, здурів, чи що? Хіба ж таки буває у лісі риба?

— Авжеж, буває,— каже Петро,— здається, сьогодні ліс притхнувся, то ми й назбираємо риби. Ось ходім лиш!

Хвеська не вірить, а все ж пішла. Приходить у ліс, коли так: то під тим, то під тим кущем лежить риба. Петро тоді й каже:

— А що, Хвесько? Не казав я тобі?

— Оце диво! — говорить вона. — І родилася, і хрестилася, а такого дива не бачила.

— Ну, добре, — каже Петро, — ходім лишень до річки, чи не піймався часом заєць у ятір або у вершу!

— Тю на тебе, чоловіче! Чи ти не здурів? — каже Хвеська. — Де ж таки видано, щоб зайці у верші ловились?

— Не видано! Отже, ти й риби в лісі не бачила, а єсть же! Ходім лиш! — каже він.

Пішли... Виходять на узлісся, аж стоїть груша, і на ній бубликів рясно — аж віти гнуться. Хвеська кричить:

— Чоловіче, чоловіче! Чи бачиш? Бублики на груші!

— Та бачу, — каже чоловік, — то що?

— Та як же таки: бублики на груші! Хіба ж таки бублики ростуть на груші?

— Звісно, не ростуть, — каже він. — А то, мабуть, бублейна хмара йшла та й зачепила ліс, оце й zostалися бублики.

— Нум же, чоловіче, струшувати!

Струсили, ідуть до річки. Витяг чоловік ятір — нема нічого, витягає другий — нема; тоді вершу, аж у ній заєць.

— Ох ти ж моя ненько! — аж скрикнула Хвеська. — Заєць у верші! І родилась, і хрестилась, такого не бачила.

— То що, що не бачила? — каже Петро. — Не бачила, то побачиш! Ходім лиш додому, а то вже пізно.

Ото позабирали та й пішли. Приходить додому, жінка й почала:

— І що то, чоловіче, за день такий! І родилась, і хрестилась, такого дня не бачила: риба в лісі, заєць у верші, бублики на груші!

— Це ще нічого, — каже Петро. — От що диво, я сьогодні й гроші знайшов.

— Йо!?

— Йй-бо знайшов!

— А де ж вони, чоловіче?

— Та ось! — Витяга ті гроші.

— Отепер же, чоловіче, будемо ми багаті!

— Будемо, — каже чоловік, — та не дуже, бо як економ довідається, то зараз одніме.

— От! — казже жінка. — А як же він довідається? Щоб мені те та се — я нікому не скажу!

— Гляди ж, жінко, не кажи, а то буде нам лихо. Та гляди, не кажи нікому й про те, що ми в лісі та в річці знаходили, бо люди як довідаються, що це був такий день, то зараз догадаються, що я гроші знайшов, бо в такі дні звичайно скарби знаходять.

Отак Петро каже жартуючи, а Хвеська:

— Добре,— каже,— нікому в світі не скажу. Ото вже надвечір чути галас, гомін на селі.

— Чоловіче, що таке? — Хвеська питається.— От там! — каже.

— То що-бо там таке? Я піду подивлюся!

— От не дивись та не слухай поганого,— каже Петро.

А Хвеська:

— Та ну-бо, Петрику, голубчику, ріднесенький, скажи!

— Та то,— каже чоловік,— наш пан економ та покрав у пана ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами б'ють, щоб більше не крав!

Це ж чоловік так собі, на сміх вигадує, а Хвеська вже й повірила, вже й кортить їй.

— Ох, лишенько! Побіжу я до куми Меланки та розкажу! — скрикнула Хвеська та так і схопилася з місця.

— От не ходи краще та сиди дома! — каже чоловік.— Хіба ти не знаєш нашого економа? Він як довідається, що ти про його таке розказувала, то й тебе й мене з'їсть.

Хвеська послушалась і не пішла. Ото й терпить вона, не каже нічого про ті гроші день чи два, а далі не втерпіла — як-таки про своє щастя не розказати? І побігла до куми Меланки. Прибігла, «добридень» сказала, сіла. Сидить, от-от хочеться сказати, та боїться. А далі:

— От горе на світі убогому, хоч би й нам. Хотіла справити собі нові чоботи к святу, так нема за що й справити.

А кума Меланка й собі:

— Що правда, то правда, кумасю, я ж кажу!..

А Хвеська не дає їй і доказати та зараз своє:

— Ну, та, може, бог дасть, скоро не будемо вбогі!..

— Як-то так? — питається кума Меланка, а саме вже й вухо нашорошила.

— Ох, кумасю, не знаю, як і казать!..

— Та кажіть-бо, кажіть,— умовляла кума Меланка.

— Та не знаю, як і казать, бо це діло таке, що нікому, нікому не велів чоловік казати!

— Ох, ньенько! Та хіба ж я така? Та я все одно, що стіна! — каже кума Меланка.

— Ну, куманю,— каже Хвеська,— це вже я вам тільки та глядіть же — нікому, нікому!

Та й давай пошепки про ті гроші.

Тільки Хвеська з хати, а кума Меланка за свиту та до куми Пріські:

— Ох, кумочко, чи ви чули?..

А тут свято трапилось, кума Пріська пішла до куми Марини, в неї вже є кума Явдоха — вже й бесіда готова. Погуляли та й про Петрові гроші поговорили.

А тут саме на той день Петро та й посварився за щось на Хвеську і добре-таки нагримав. Вона тоді:

— Стривай же ти, такий-сякий! Коли так!..

І побігла, і вже дзвонить по всьому селу, що її чоловік налаяв і трохи не бив, і що він гроші знайшов, і що він ховається з ними, і все.

Ото день чи два поминуло — кличуть Петра в контору, до економа. Той на його зараз мокрим рядом:

— Кажи, такий-сякий, знайшов гроші?

— Ні,— каже Петро,— не знаходив.

— Як не знаходив? Адаже твоя жінка каже!

— А що ж, пане, що моя жінка каже? Моя жінка не сповна розуму, то вона чого й на світі нема наплете!

— А так чи не так! — каже економ.— Покликать сюди жінку! Ото зараз тую Хвеську приводять. Питається економ:

— Знайшов твій чоловік гроші?

— Знайшов,— каже,— паночку, знайшов!

— А що,— питається тоді економ у Петра,— бачиш?

— Та що,— каже той,— вона чого не наплете! А ви краще спитайте її, пане, коли се було?

— А коли се було? — питається економ.

— Еге! Коли! Саме тоді, як ліс притхнувся, ми ходили в ліс по рибу та під кожним кущем рибу збирали.

— Що ще далі скажеш? — питається Петро.

— Еге! Що! Тепер уже не одбрешешся! Саме тоді й було, як ми рибу в лісі збирали, і бублейна хмара йшла, і в лісі бубликів ми натрусили, і в вершу заець піймався.

— Ото слухайте, пане,— каже Петро,— чи ж вона до діла плете? Нехай вона вам до пуття розкаже, коли й як то було.

— Еге, коли й як! Саме тоді, як увечері вас, милостивий пане, по селу водили...

— А чого мене водили по селу? — питається економ.

— Коли ж... вибачайте, пане... Уже коли питаєтесь, то казатиму. Тоді саме, як вас били ковбасами, що ви у пана покрали...

Як скрикне ж економ:

— Ах ти така-сяка! Як ти мені смієш таке казати?! Візьміть її та дайте доброго хльосту, щоб казна-чого не базікала!

Тут Петро оступився, почав просити, що його жінка несповна розуму.

Ото пан подумав, подумав — і справді дурна, узяв та й пустив.

От ідуть вони вдвох, Хвеська і Петро, він собі сміється з-під вуса, а вона й носа похнюпила, розчовпала, що вклепалась. Прийшли додому, вона в плач:

— Так ти,— каже,— мене підвів!

— Хвесько, жінко моя люба,— каже Петро, не я тебе підвів, ти сама себе підвела! От не ляпай ніколи по-дурному язиком, то й нічого не буде. А тепер не сердься, та давай помиримось.

Ото й помирились, живуть та потрошку ті гроші тратять. А Хвеська бачить, що лихо багато балакати, та й знишкла.

Зайчик

Захворів морський цар, і лікар-риба сказала йому, що тільки печінка зайця може врятувати його від смерті.

Тоді послали кита зловити зайця. Кит поплив, але коло берега зловили його рибалки.

Послали сома, але сома теж зловили.

Тоді послали черепаха. Черепаха знайшла царя звірів тигра і каже.

— Ти цар, і у нас є цар. Наш цар умирає, і лікар сказав йому, що якщо він з'їсть заячої печінки, то жити буде. І цар просив, щоб ти дав зайця.

Тигр вислухав і звелів привести до нього зайця.

— Іди,— сказав він,— за цею черепахою: тебе кличе морський цар.

Іде зайчик з черепахою і випитує, чого треба від нього морському цареві. Розказала йому черепаха, в чому справа.

— Але якщо він вийме в мене печінку, то я уже жити не буду? — запитав зайчик черепаха.

— Цього я не знаю,— сказала черепаха.

— Ну, так ось що. У мене є один кривий родич. Він давно жаліється, що йому від кривої ноги жити не можна. А цареві вашому все ж одно, яку печінку не їсти, аби тільки заяча була. Так ти почекай мене, я тільки ось у цей лісок побіжу і зараз приведу тобі кривого зайця,— сказав зайчик.

— А мені все одно,— сказала черепаха і випустила зайця. Заєць побіг до лісу, і тільки його і бачили.

Ждала, ждала черепаха його і полізла до свого царя. Узнав цар, в чому справа, і наказав їй знову лізти до царя звірів. Розказала черепаха цареві звірів, як утік від неї зайчик.

— Ну, йди додому,— сказав їй цар.— Від тебе він знову втече. Я пришлю його з кимось другим.

Почув зайчик, що його шукають, і каже.

— Тепер, коли мені все одно умирати, зроблюсь я розбійником. Одного разу бачить він — лізе по дорозі черепаха.

— Ти куди лізеш? — питає її зайчик.

— До вашого царя іду. Треба сказати йому, щоб не шукав зайця, так як наш цар уже умер,— відповіла йому черепаха.

Тоді зайчик побіг попереду черепахи і сказав:

— Чув я, великий царю, що ти мене шукаєш. Ось я.

— А де ти був до цього часу? Чому ти утік тоді від черепахи? — запитав цар.

— Я не утік, а відпросився, погодившись вислати за себе кривого. Ось до нього я і бігав,— пояснив зайчик.

— А де ж він? — запитав цар.

— Та не пішов. Каже, що не хоче умирати,— каже зайчик.

— Як не хоче, то іди ти! — приказав цар.

В цей час прилізла черепаха із звісткою, що їх цар уже помер, і зайця не потрібно.

— Ну, умер, так умер,— сказав тигр і відпустив зайця додому.

Липова скринька

Українські народні казки

Українська казка: <http://www.kazka.in.ua>
ВГО „ДОЛЯ”: <http://www.dolya.org.ua>